

STEEN HUIS MEURS

496|2021

De flanken van Vreewijk

Cultuurhistorische verkenning en waardering

Januari 2022

Deelgebied 1
Ploegstraat en omgeving

Deelgebied 2
Tuindorp de Vaan

Deelgebied 3
Tussen Beukendaal en Varkenoordse Park

Inleiding

Archiefvondst: huurboekje van Jagerslaan 19b, met advertenties van het badhuis en Vreewijkse winkels. 1936. [SAR]

In de twintigste eeuw was de zuidoever van Rotterdam een groot laboratorium op het gebied van stedenbouw, volkshuisvesting en de verzorgingsstaat. Vreewijk was de verwezenlijking van het ideaal en werd een internationaal voorbeeld van een succesvol tuindorp. Het kwam uit de koker van het ontwerpbureau Granpré Molière, Verhagen en Kok en ontstond in fases. Tuindorp de Vaan en de buurt ten oosten van de Beukendaal, beide gerealiseerd in de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog, horen bij Vreewijk (het waren complex 16 en 17 van het tuindorp), maar vallen buiten het beschermd stadsgezicht. SteenhuisMeurs is door de gemeente Rotterdam gevraagd om een cultuurhistorische waardering op te stellen van drie gebieden aan de randen van Vreewijk, die buiten de scope van de reeds bestaande cultuurhistorische verkenning van Vreewijk (De Nijl Architecten, oktober 2009) vallen. Dit zijn: tuindorp de Vaan, het gebied ten oosten van de Beukendaal en het gebied rond de Ploegstraat. Alleen laatstgenoemde hoorde niet bij tuindorp Vreewijk, maar het ligt tegenwoordig wel binnen de grenzen van de wijk en vormt bovendien de noordelijke afhechting van de Vreewijkse Landbouwbuurt.

De drie deelgebieden aan de flanken van Vreewijk liggen op de overgang tussen verschillende sfeergebieden en stedenbouwkundige systemen. We kunnen de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis niet los zien van de historie van Rotterdam-Zuid in het geheel en Vreewijk in het bijzonder. Deze cultuurhistorische verkenning begint daarom met een introductiehoofdstuk over de stedenbouwkundige ontwikkeling en de historische context van Rotterdam-Zuid. Het tweede deel gaat per deelgebied in op de ontwikkelgeschiedenis, de ruimtelijke ankers en aandachtspunten en de waardering van het gebied. Deze waardestelling heeft dezelfde legenda als de waardestellingen van de andere vooroorlogse wijken van Rotterdam-Zuid en is opgesteld volgens de richtlijnen van het cultuurhistorisch handboek van de gemeente Rotterdam.

De bronnen voor dit onderzoek vonden we grotendeels in het Stadsarchief: ansichtkaarten die een goede historische sfeerimpressie geven, kaarten en bouwtekeningen uit het archief van Gemeentewerken en jaarverslagen, notulen en artikelen uit de archieven van de N.V. Vreewijk en van de voorzitter J. Dutilh. We danken de medewerkers van het archief voor hun behulpzaamheid. Ook danken we onze opdrachtgevers voor hun betrokkenheid en het vertrouwen.

SteenhuisMeurs, januari 2022

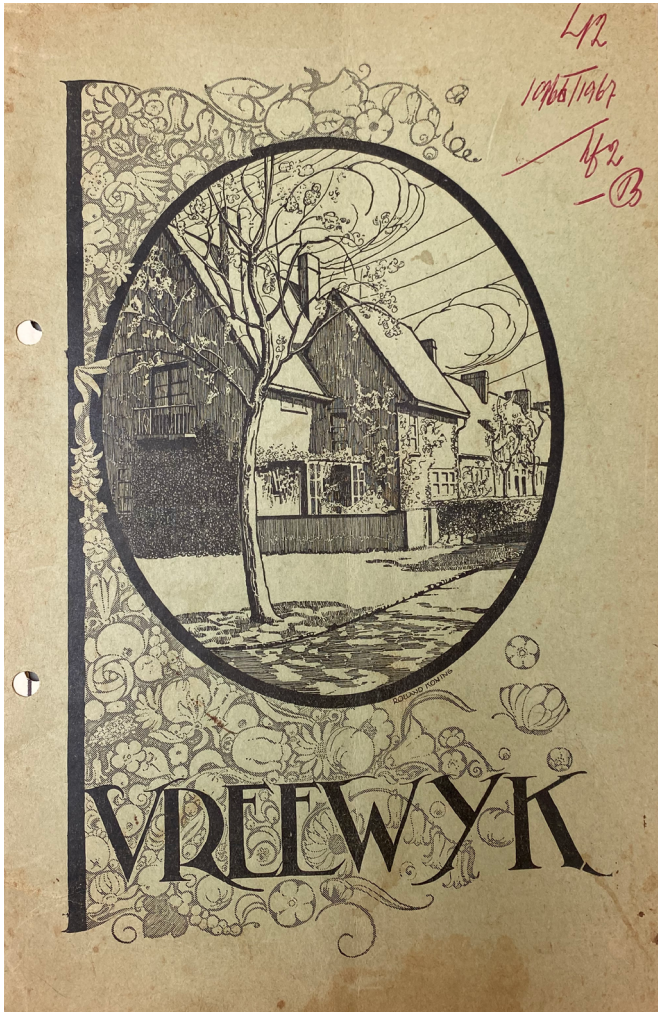

De deelgebieden uit deze cultuurhistorische verkenning zijn wit omkaderd:

Inhoudsopgave

1. Historische context: het ontwerp van Zuid als volwaardige stad p. 7

2. De flanken van Vreewijk p. 17

2.1 Ploegstraat en omgeving p. 18

Ontstaan- en ontwikkelgeschiedenis p. 18
Ruimtelijke ankers en aandachtspunten p. 28
Cultuurhistorische waardering p. 30

2.2 De Vaan p. 34

Ontstaan- en ontwikkelgeschiedenis p. 34
Ruimtelijke ankers en aandachtspunten p. 45
Cultuurhistorische waardering p. 47

2.3 Beukendaal en omgeving p. 50

Ontstaan- en ontwikkelgeschiedenis p. 50
Ruimtelijke ankers en aandachtspunten p. 63
Cultuurhistorische waardering p. 65

Noten en bronnen

Colofon

Dit is een interactief rapport. De knoppen bovenaan iedere pagina leiden u...

Naar vorige weergave Naar inhoudsopgave

↓ Plan van G.J. de Jongh, 1903, met daarin aangegeven de reeds gerealiseerde en geplande uitbreidingsplannen. [SAR]

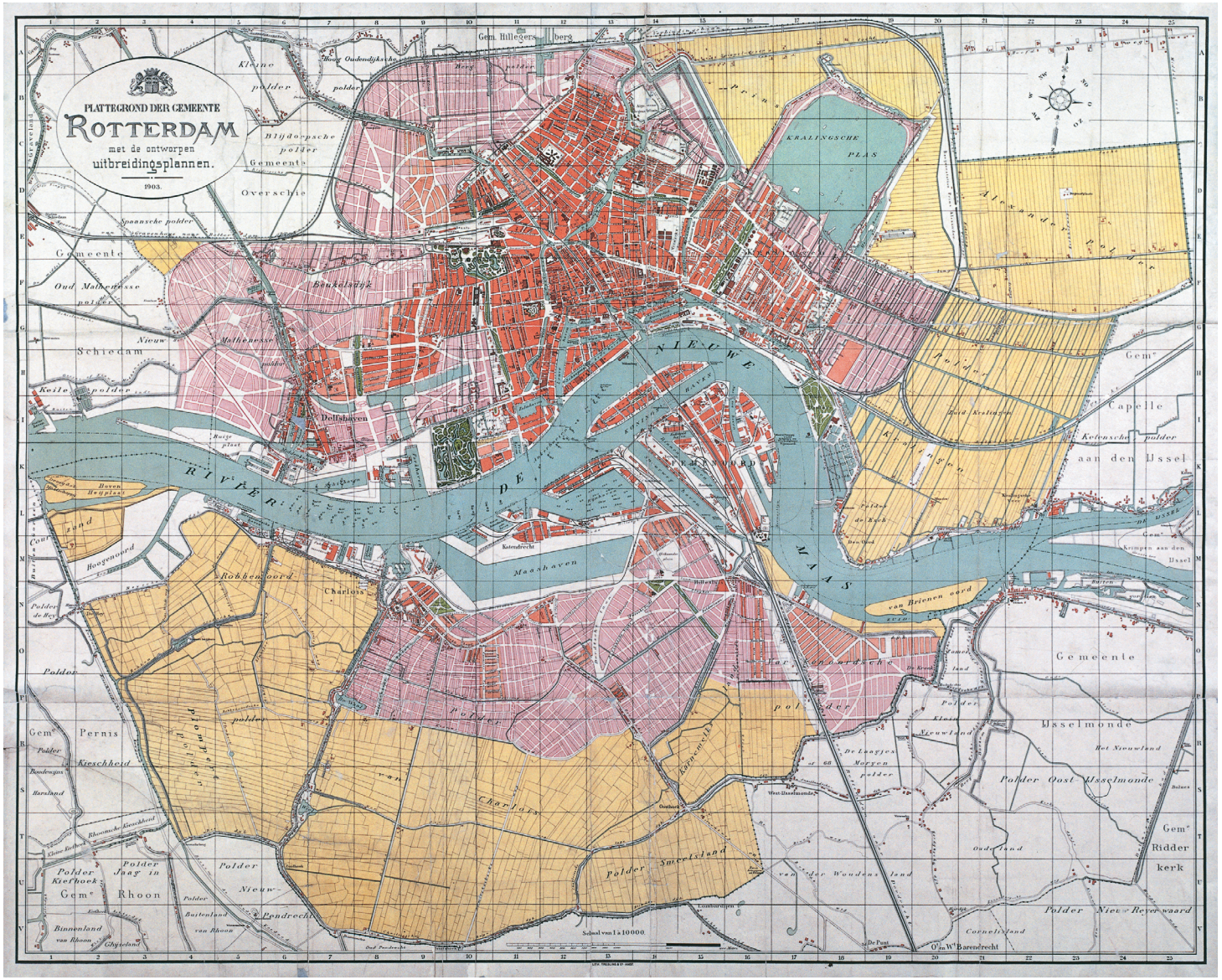

1. Historische context: het ontwerp van Zuid als volwaardige stad

In de periode tussen de twee wereldoorlogen werd Rotterdam een toonbeeld van innovaties in de volkshuisvesting. Het bijzondere aan het tijdvak 1913-1940 is, dat de gemeente inzag dat zonder een stevige stedenbouwkundige basis de volkshuisvestingssuccessen uit zouden blijven. De integrale aanpak van samenwerkende diensten (Stadsuitbreiding, Bouwpolitie en Woningdienst) zorgde voor een innovatie in de stedenbouw en een monumentalisering van het stadsbeeld, onder meer te zien aan de vernieuwende blokken in Bloemhof en Spangen. Naast de Gemeentelijke Woningdienst was er in Rotterdam in de eerste helft van de twintigste eeuw nog een tweede producent van arbeiderswoningen. Het was een groep van 'verantwoordelijke burgers' die elkaar in verschillende sociaal-culturele netwerken ontmoette. Spilfiguren waren mr. K.P. van der Mandele en mr. L.C.J.C. van Ravesteijn. Zij maakten gebruik van de nieuwe mogelijkheden van de Woningwet uit 1901 door woningbouwverenigingen op te richten en met rijkssteun arbeiderswoningbouw te realiseren (complexen aan de Schans en Persoonshaven). In 1912 begonnen zij in eigen beheer met de voorbereidingen van Vreewijk, het grootste arbeiderstuindorp van Europa. Nergens in Nederland was de inzet en invloed van de financiële en culturele elite voor de sociaal-culturele positie van de arbeider zo groot.

Tussen die twee partijen, de gemeentelijke overheid en de burgers met visie, bestond een hechte samenwerking. Bij de gemeente waren het directeur ir. A.C. Burgdorffer en chef Stedenbouw Pieter Verhagen (1882-1950) die zich, na de explosieve groei van de havenindustrie, bekommerden om het stedenbouwkundig ontwerp van de woonstad Rotterdam. Burgdorffers voorganger, G.J. de Jongh, had in 1903 weliswaar een uitbreidingsplan laten tekenen, maar verzuimde de gemeentelijke organisatie (de trits stadsuitbreiding, bouwpolitie en woningdienst) daarop in te richten, waardoor speculanten hun gang konden blijven gaan. Bovendien is aan de plankaart tamelijk goed te zien dat De Jongh beter was in havenbekkens ontwerpen dan in prettige woonmilieus projecteren.

De wending die Burgdorffer en Verhagen in het ontwerpen aan de stad gaven, werd gesteund door de invloedrijke burgers. Van Ravesteijn was bijvoorbeeld lid van de Gezondheidscommissie, zodat hij daar zijn invloed voor goede woonomstandigheden voor de 'minvermogenden' kon uitoefenen. Een golf van positieve energie om publiek en privaat samen te werken stroomde door de stad. In Rotterdam werd vanaf 1913 van de fragmenten naar het geheel gewerkt, en niet andersom. Het totaalplan bleef grotendeels onzichtbaar omdat de ontwerpen vanaf 1913 werden opgeborgen in de Geheime Tekenkamer, om grondspeculatie door het uitlekken van stedebouwkundige ontwerpen te voorkomen.

Met de komst van Verhagen in 1913 werd in Rotterdam een stedebouwkundige traditie geïntroduceerd die gebaseerd was op het componeren en ensceneren van de stedelijke bebouwing. De dragers voor deze compositie waren het verkeers- en groensysteem, een stelsel van onderling verbonden landschappen, parken, plantsoenen en groene routes op de schaal van de regio. Toen Van Ravesteijn het ontwerp van Verhagen voor de gehele Zuidoever onder ogen kreeg, toonde hij zijn enthousiasme : 'Bedriegen de teekenen evenwel niet, dan wil het Gemeentebestuur inderdaad aan gene zijde van de rivier inhalen wat aan deze verzuimd is, grote arbeiderskwartieren scheppen, niet van troostelooze eentonigheid of trieste woningstapeling, maar van frisschen eenvoud, wil het ginds aan de zelfkant der groote stad het juist daar zo geëigende eengezinshuis (..) weer maken tot het woningtype voor een talrijke bevolking.'[1]

↓ Verzamelkaart van gerealiseerde en geplande uitbreidingsplannen van Rotterdam, 1916. Goed zichtbaar op deze kaart zijn de plukjes woningbouw in de polders van Zuid. Het blokje tussen de Veldstraat en de Dordtsestraatweg was zo'n buurtje (omcirkeld). [SAR]

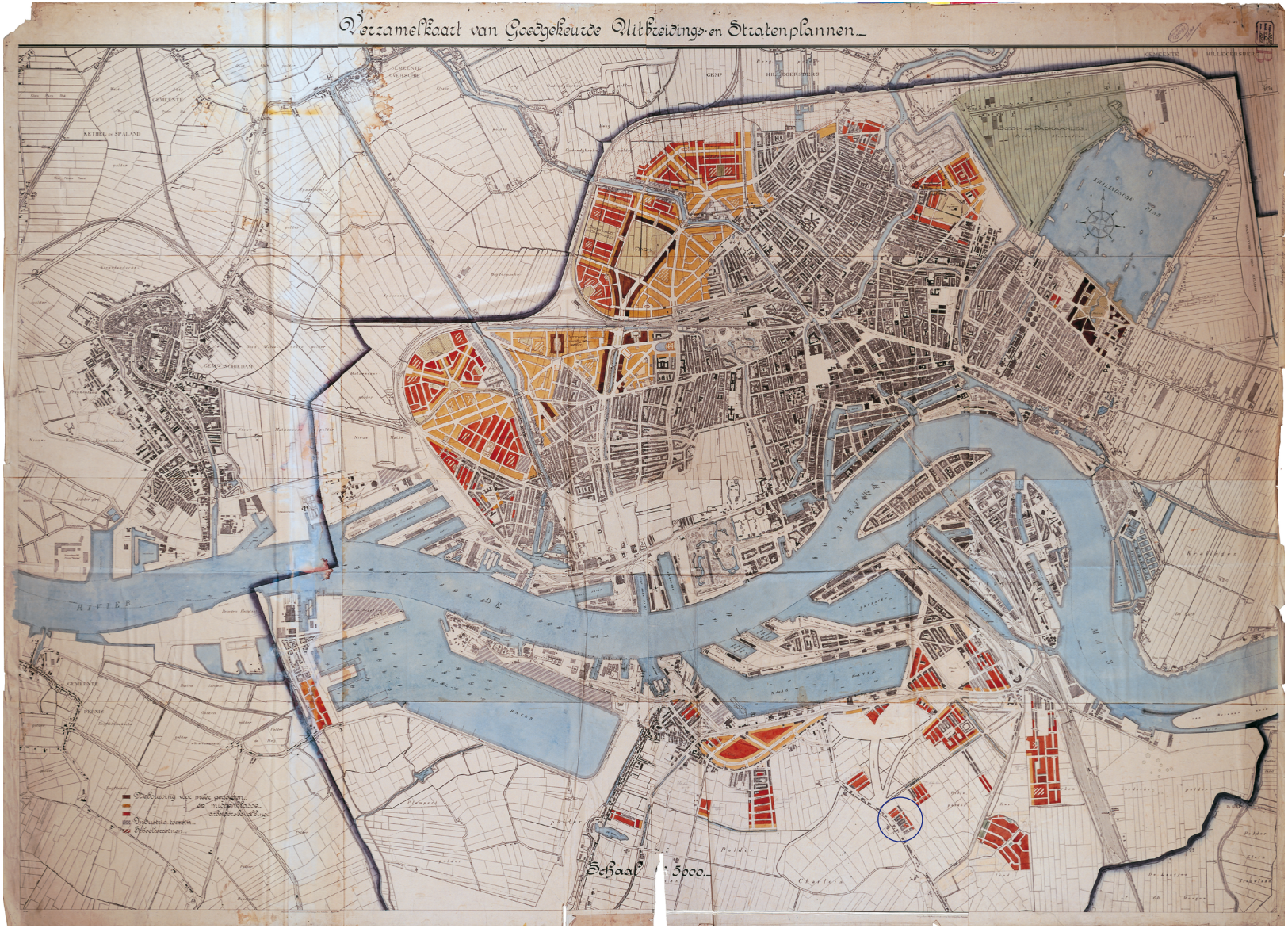

De linker Maasoever, 1872-1914

↙ Fabrieksdorp Heijplaat, 1920. [SAR]
↓ De Maashaven, met daarachter de eerste bebouwing van de Tarwewijk en de polders. 1903. [SAR]

De linker oever van de Maas, waar langs de rivier de dorpen Charlois en IJsselmonde lagen, was in 1895 grotendeels door de gemeente Rotterdam geannexeerd. Onder het bewind van De Jongh begon de ruimtelijke ontwikkeling van dit gebied. De drie belangrijkste bronnen van inkomsten van dit gebied, de zalmvisserij, de veeteelt en de vlasbewerking zouden in de loop van de twintigste eeuw vrijwel verdwijnen. Langs de Maas liet de gemeente Rotterdam een reeks van nieuwe havens graven, speciaal bestemd voor de doorvoer van bulkgoederen als kolen, erts en graan. Rondom de Rijnhaven (1893), Maashaven (1905) en Waalhaven (1910) vestigden zich bedrijven als de Rotterdamsche Droogdokmaatschappij (RDM) en de Steenkolen Handelsvereniging. De duizenden arbeiders die in de havens werkten, woonden voor het overgrote deel aan de overkant van de rivier. Omdat de Willemsbrug naar Feijenoord de enige vaste oeververbinding was, waren er diverse voetveren in bedrijf, die als gevolg van de havenexpansie op de linker oever echter overvol waren. Bovendien stond de brug zo vaak open, dat wachttijden van een uur geen uitzondering waren. Toch was het animo om te gaan wonen op de ‘boerenzij’, zoals deze kant van de stad genoemd werd, gering. Op basis van het uitbreidingsplan van De Jongh uit 1903 was de buurt rond het Afrikaanderplein ontwikkeld, terwijl exploitanten ook enkele straten lukraak in het weiland hadden aangelegd. Aan de westkant, nabij de Waalhaven, had de RDM haar arbeiders aan zich gebonden door de bouw van het fabrieksdorp Heijplaat. De gemeente had in 1913 grond nabij de fabriek in erfpacht uitgegeven en in 1918 waren de woningen, ontworpen door de Amsterdamse architect H.A.J. Baanders, gereed. Meer naar het oosten hadden woningbouwverenigingen rond 1913 enkele woningbouwcomplexen, zoals de Bloemhof, in voorbereiding.

↓ Het grote plan voor Vreewijk, 1920. [SAR]

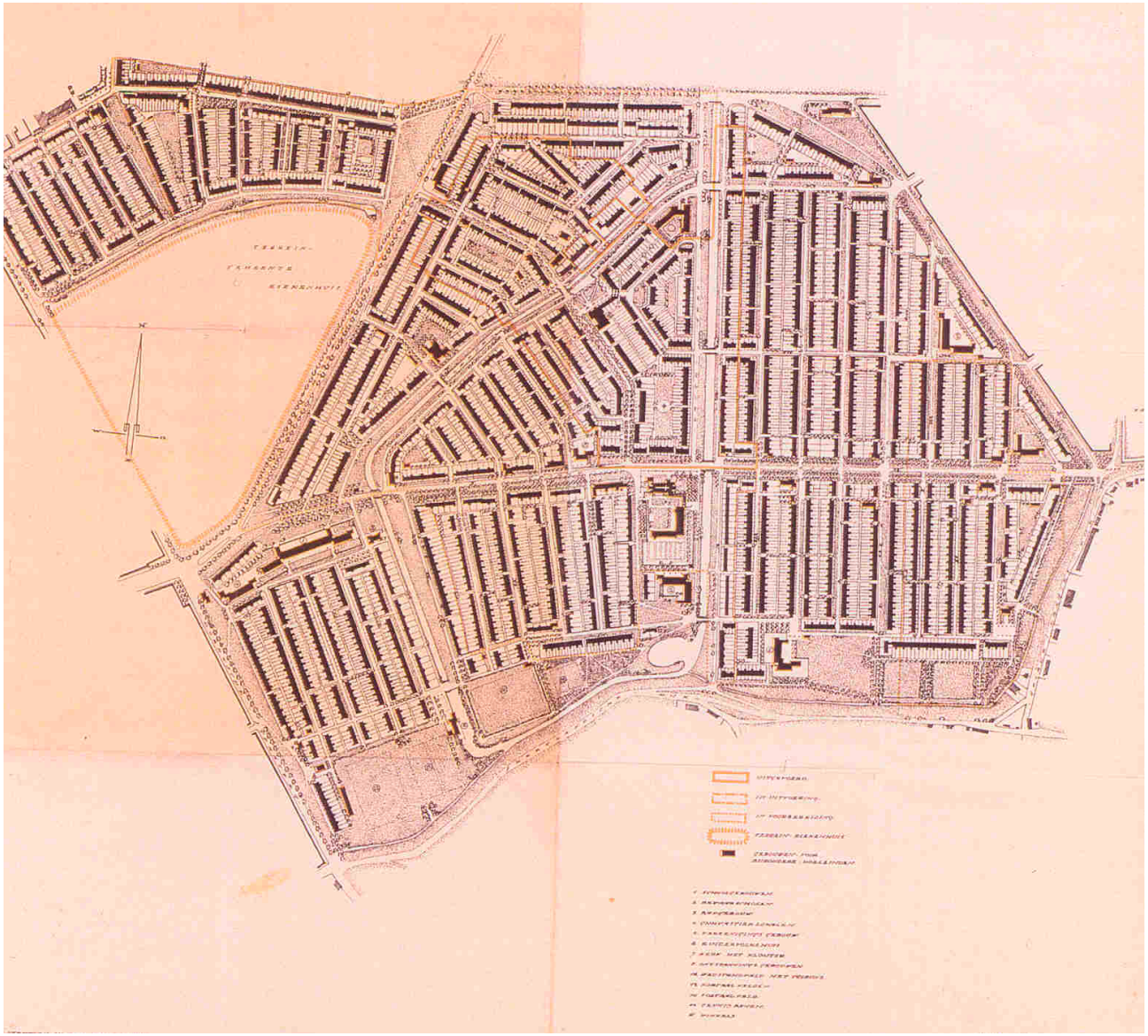

Tuindorpbouw

Burgdorffer beschouwde de Linker Maasoever als dé oplossing voor de urgente woningvraag. En sinds de reis van zijn architect A.J.Th. Kok naar Engeland in 1911 had hij ook een beeld van de toekomstig bebouwing. Het tuindorp was, zo schreef Burgdorffer in 1912 in zijn rapport Vraagstuk der volkshuisvesting, de ‘meest ideale oplossing voor arbeiderswijken in de toekomst’. De linker Maasoever was door zijn landelijke karakter en gunstige bodemgesteldheid van zware kleigrond, waardoor ophogen van de grond en een dure paalfundering overbodig waren, de uitgelezen plek om dergelijke tuindorpen te realiseren. Het idee voor een of meerdere tuindorpen op de linker Maasoever werd dus vanaf 1911 door de gemeente uitgedragen. Via het rapport van Burgdorffer stond het ook in de Gezondheidscommissie in 1912 op de agenda. Daar werd het opgepakt door het lid mr. K.P. van der Mandele (1880-1975), directeur van de Rotterdamsche Bankvereeniging. Hij doorzag dat alleen een andere organisatie van de woningbouw, waarbij het bezit van de grond en de regie op de bebouwing in handen zou zijn van dezelfde partij, de aanleg van een tuindorp mogelijk kon maken. In januari 1913, ruim een maand nadat Burgdorffer zijn rapport aan de commissie had gepresenteerd, nodigde Van der Mandele een gezelschap van zakelijke contacten, gemeentelijke ambtenaren en leden van de Gezondheidscommissie uit voor een vergadering om ‘te onderzoeken in hoeverre de stichting van een tuin-voorstad aan den Linker-Maasoever mogelijk zou zijn.’ Vreewijk werd een internationaal succesverhaal. Ver buiten de stadsbebouwing op de impopulaire zuidoever realiseerde de N.V. Eerste Rotterdamsche Tuindorp vanaf 1916 met private financiering een arbeiderstuindorp dat in tien jaar tijd zou uitgroeien tot een enorme tuinvoorstad van 66 hectare. Tuindorp Vreewijk vormde tevens de aanleiding voor de oprichting van het architectenbureau Granpré Molière en Verhagen, in 1916. Beide architecten werkten op het moment van de start van het tuindorp bij de gemeente Rotterdam en waren als ambtenaar betrokken bij het private initiatief. Molière adviseerde over de architectuur, Verhagen had als hoofdontwerper stadsuitbreiding de stedebouwkundige voorwaarden voor het tuindorp gemaakt, binnen uitbreidingsplan voor de hele linker Maasoever (1914). Het is van belang om dit ontwerp hier nader te belichten, omdat de uitgangspunten die eraan ten grondslag lagen de ontwikkeling en planvorming van de linker Maasoever tot ver na de Tweede Wereldoorlog hebben bepaald. Met het ontwerp uit 1914 werd de basis voor het tuinstadkarakter gelegd, dat sinds tuindorp Vreewijk uit 1916 tot en met de naoorlogse wijken Zuidwijk en Pendrecht het denken over de linker Maasoever heeft gestuurd.

↓ Prentbriefkaart van Vreewijk met de Leede, ca. 1925. [SAR]

↓ Plan Zuid van gemeente Rotterdam, ontwerper P. Verhagen, met lange lijnen, singels en afwisselende buurten. 1914. [SAR]

Een stad met eigen voorzieningen en een eigen centrum, Plan Zuid 1914

Het ‘plan Zuid’, zoals het in de toelichting werd genoemd, besloeg een brede band van terreinen tussen het westelijk gelegen dorp Charlois en het oostelijk gelegen IJsselmonde. Na een schets van de sterke havenuitbreiding op de linker oever, formuleerde Verhagen de voorwaarden voor een voorspoedige ontwikkeling van dit stadsdeel. Hij stelde dat, gezien het geringe animo voor het wonen aan deze zijde van de Maas, het van het grootste belang was om ‘aan alle behoeften, zoals die tegenwoordig in het maatschappelijk leven gevoeld worden’ te voldoen. Dat betekende dat de gemeente moest voorzien in alle soorten van onderwijs, volksbibliotheken, een volkspark en gelegenheid voor sport en amusement. De zuidoever moest dus een stad met eigen voorzieningen en een eigen centrum worden, met het Zuidplein als pendant van het Hofplein. ‘Evenals in het gebied op den rechteroever het Hofplein als centraal knooppunt kan worden aangemerkt, is bij het ‘plan Zuid’ daarvoor als vanzelf aangewezen het punt van samenkomst van den Dordtschestraatweg met de Dordtschelaan en den Lange Hilleweg. Van hieruit zijn nieuwe lijnen getrokken, (..) hoofdwegen met een vrijwel recht beloop vormen als het ware de hoofddraden van het net, waartusschen de andere lijnen kunnen worden gespannen.’ Inderdaad is op de wegenkaart het centrum te zien met de uitlopende radiaalwegen, die onderling verbonden zijn door gordelwegen. Een 55 meter brede singelaanleg was ‘niet alleen wat betreft den waterstaatkundigen toestand (bemaling en waterberging) maar tevens uit een oogpunt van stadsuitbreiding over vrijwel de hele breedte van het plangebied, van oost naar west, getraceerd.

Met de verbetering van de veerdiensten en het indammen van de stijgende grondprijzen - ophogen en funderen op palen op deze grond was niet nodig - kon ‘de eenvoudige woningbouw in de buitenzones’ gerealiseerd worden. De linker Maasoever was grotendeels bedoeld voor arbeiderswoningbouw. Toch zou ook de middenklasse langs de rustige singels woongelegenheid kunnen vinden, terwijl de gegoeden in een villapark nabij het geprojecteerde park terecht konden.

De compagnons Verhagen en Molière werkten dus aan een enorme reeks ruimtelijke voorstellen voor Rotterdam, in hechte samenwerking met de gemeente en private partijen, met als gemene deler het vormgeven van ruimtelijke samenhang in de stad door het organiseren van de diverse stromen van verkeer, stadsleven, woningen en groengebieden. Als spil in een netwerk van industriëlen en politici werkte het bureau voor publieke en private opdrachtgevers aan een totaalconcept voor Groot-Rotterdam, waarvan de ontwerpen voor Vreewijk (1916), Plan-Zuid (1921) en Linker Maasoever (1921), het Kralingse Bosplan (met Klijnen, 1920), Hillegersberg (1921), streekplan Delfland (1924), villapark ’s Gravenhof (1925), het Land van Hoboken (1924) en de tuinstad Laag-Zestienhoven (1926) de schakels vormden. Plan Zuid werd door stadsstedebouwer W.G. Witteveen als bouwstenen opgenomen in het uitbreidingsplan voor de Linker Maasoever dat hij in 1924 presenteerde. Het is deze achtergrond die nodig is bij het begrijpen van dit rapport, dat gaat over de flanken van tuindorp Vreewijk; drie gebieden die deels parallel en deels later, tijdens de Tweede Wereldoorlog, zijn ontwikkeld.

↓ Fragment van het uitbreidingsplan van Zuid, 1927. Het Zuiderziekenhuis heeft een paviljoenopzet. [SAR]

↓ Fragment van een kaar van Zuid, 1937, met compactere opzet voor het ziekenhuis en ruimte voor de Valkeniersweide. [SAR]

Het uitbreidingsplan voor de Linker Maasoever uit 1924 was zo groot en ook tamelijk gedetailleerd, dat wijzigingen niet uit konden blijven. Zo zien we hier bijvoorbeeld in 1927 dat het aanvankelijke idee voor het Zuiderziekenhuis een paviljoenopzet had, met een veel groter ruimtebeslag tot gevolg. In 1937 vinden we in de grote portefeuilles van het Stadsarchief de uiteindelijke opzet voor het ziekenhuis – compacter en daarmee wordt er ruimte vrijgespeeld voor de aanleg van de Valkeniersweide. Zo verandert Zuid telkens op onderdelen, zoals we ook zullen zien aan de drie flanken van Vreewijk, onderwerp van dit rapport.

↓ Luchtfoto van Vreewijk omstreeks 1930. De in dit rapport onderzochte flanken vallen net buiten de foto. [KLM]

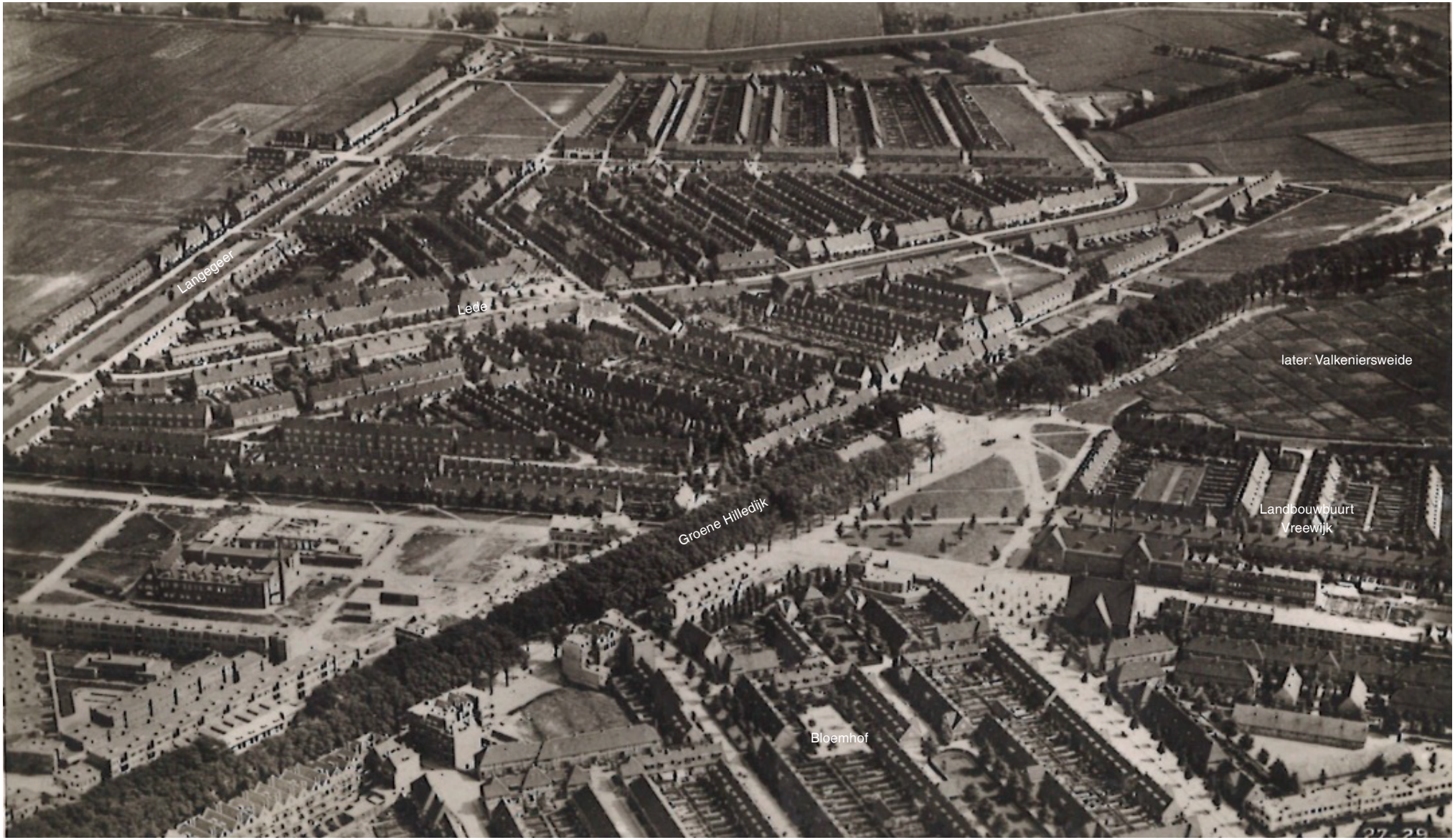

↓ Eigendomskaart van de gronden van het huidige Vreewijk, 1920. De roze gebieden waren al eigendom van de N.V. Eerste Rotterdamsche Tuindop. De onderzoeksgebieden van dit rapport zijn wit omkaderd. [SAR]

↓↓ Luchtfoto van Vreewijk, ca. 1935. [NIMH]

2. De flanken van Vreewijk

Complexenkaart Vreewijk, ca. 1970. [SAR]

Vreewijk ontstond in fases, 'complexen' werden die genoemd. Het tuindorp groeide vanuit binnen naar buiten. Het begon met 'de vlieger' aan weerszijde van de Lede, met de Brink als hart. De Landbouwbuurt ten noorden van de Valkeniersweide volgde, en daarna de drie kwadranten aan de andere kant van de Groenezoom en de Langegeer. Op de luchtfoto van 1935 (vorige pagina) zien we dat tuindorp Vreewijk na twee decennia bouwen nagenoeg voltooid was. Het gebied ten oosten van de Beukendaal was, samen met het gebied rond het Reineveld, complex 16. De Vaan was complex 17. Het gebied rond de Ploegstraat behoorde niet tot het eigendom van de woningbouwvereniging Vreewijk-Lombardijen.

2.1 Ploegstraat en omgeving

Legenda

BOUWPERIODEN

- 1900-1909
- 1910-1919
- 1920-1929
- 1930-1939
- 1990-1999
- > 2000

→ Overzichtskaart van eigendommen en reserveringen van het gebied tussen de huidige Lange Hilleweg, Groene Hilledijk en Dordtsestraatweg, 1909. Het blokje bij de Veldstraat is al deels bebouwd. [SAR]

Het onderzoeksgebied rond de Ploegstraat is een mix van vroege speculatiebouw en gestuurde ontwikkeling vanaf de jaren 20. De stratenstructuur van de Veldstraat, Reepstraat, Egstraat en (inmiddels verdwenen) Spastraat dateert uit ca. 1910, toen speculanten grondposities verworven zonder dat er een vastgesteld uitbreidingsplan voor Zuid lag. Het kleine complex aan de Dordtsestraatweg werd omgeven door polders, de straten lagen op het ritme van de vroegere poldersloten. Een flink deel van deze woningen is omstreeks 2010 gesloopt en de huizen aan het begin van de Veldstraat uit ca. 1910 staan op de slooplijst. Alleen de bebouwing aan de Sikkelstraat en enkele huizen aan de Dordtsestraatweg resteren nog uit deze eerste bebouwingslaag.

← De Reepstraat vanuit het oosten (richting Dordtsestraatweg), 1951. Deze bebouwing is inmiddels gesloopt. [SAR]

↓ De Jagerslaan en Weimansweg, met rechts nog net zichtbaar de voorgevel van de bewaarschool van A. van der Steur. 1930. [SAR]

Het stratenplan van dit onderzoeksgebied, met de karakteristieke knikken in de Jagerslaan en de Ploegstraat ontstond uit het aan elkaar weven van verschillende structuren die hier samen kwamen: de oude route van de Dordtsestraatweg, de nieuwe lijn van de Strevelsweg, het vroegstedelijke wijkje rondom de Veldstraat en de Landbouwbuurt (complex 7 van Vreewijk). Het profiel van de Jagerslaan is ruim en kent een zeegvorm, en maakt een met architectuur begeleide overgang naar de hoek bij de Weimansweg. Op dit kruispunt waren winkels en speelde het openbare leven van de buurt zich af. In een artikel in het AD uit 2019 delen (oud-)bewoners hun herinneringen: bij de kruidenierswinkel Dekker 'deed men boodschappen op de pof', de bakker kwam met paard en wagen, de melkboer en visvrouw met handkarren en kapper Koos knipte voor 25 cent. De huizen waren klein en zonder douche, maar buiten was volop ruimte, op de schoolpleinen en in de Valkeniersweide.[2]

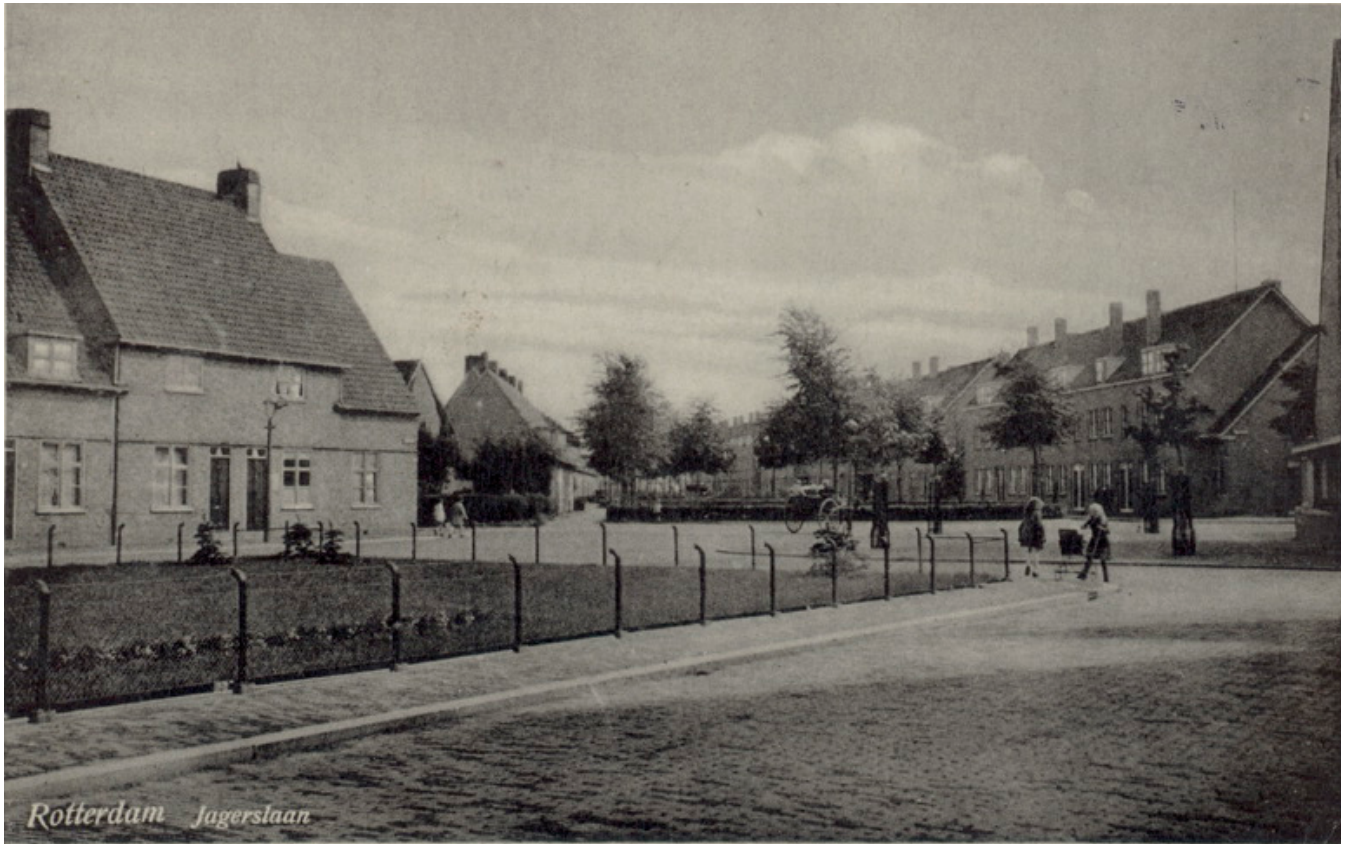

↓ Tekening gedrukt in de krant van het scholencomplex tussen de Ploegstraat en de Sikkelstraat, naar ontwerp van W. Dahlen. *[Rotterdamsch Nieuwsblad*, 01-06-1923]

↓↓ Dezelfde school na oplevering, gezien vanaf de Ploegstraat. De vleugel links huist het badhuis en daarboven het gymnastieklokaal, toegankelijk via de wenteltrap in de ronde uitbouw. 1926. [SAR]

↓ De school van Dahlen gezien vanaf de Sikkelstraat. Let op de bijzondere mansardekap met geïntegreerde raampartijen en het muurtje met hoekmarkering langs de straat. 1959. [SAR]

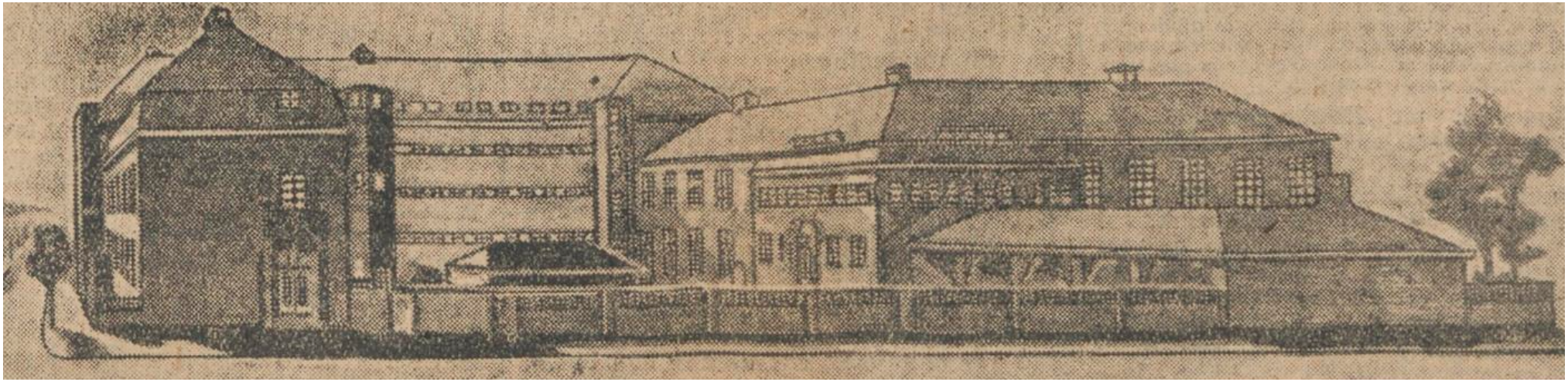

→ Plan voor de openbare ruimte bij de Jagerslaan en de Ploegstraat. Het terrein tussen het kruispunt en het grote scholencomplex was ingericht als plantsoentje. Later werd hier de bewaarschool gebouwd. 1925. [SAR]

Hoofddragers van het gebied zijn twee schoolgebouwen (waarvan één met badhuis) en een kerk. Van 1870 tot 1915 werden scholen doorgaans op binnenterreinen gebouwd. Scholen werden niet gezien als representatieve dragers van het stedelijk beeld, en konden dus op deze goedkope gronden worden verstopt. Op Zuid ging Verhagen in zijn stedenbouwkundig plan anders om met de scholen. Hij koppelde ze aan de kerken en buurtvoorzieningen (Groene Kruisgebouw, consultatiebureau, kinderopvang, bibliotheek) en kon ze dus als bouwstenen en monumentale plekken projecteren te midden van de huizenblokken. Gemeentelijk architect A. van der Steur (1893-1953) ontwierp er tientallen door de hele stad, als kathedralen van het onderwijs, waar de nieuwe Rotterdammers konden worden opgeleid tot productieve en blije burgers.

De uit Duitsland afkomstige architect Walter Dahlen ontwierp aan de Ploegstraat een indrukwekkend scholencomplex, in de opzet van een carré die aan één zijde open was. Bakstenen gevels, douches en een eetzaal, deels mansardekappen met ingenieuze lichttoetreding, het trappenhuis als elegante toren: in alles is het gebruik en het welzijn van de kinderen uitgedrukt in de architectuur. Dat was nieuw, en daar was op Zuid, de stad die schoksgewijs groeide, met veel arme mensen, een grote behoefte aan. In het complex van Dahlen waren drie scholen ondergebracht, met 39 leslokalen voor 1200 leerlingen, zeven tekenlokalen op de zolder, een badhuis met dertig douches, een keuken met eetzaal, drie openlucht speelplaatsen, één overdekte speelplaats en een gymnastiekschool. De bouw werd voltooid in 1926. Op de nog vrije driehoek voor de school werd een plantsoentje ingericht, met bankjes in het midden.

↓ De bewaarschool De Wingerdrank naar ontwerp van A. van der Steur en J. Poot, hier gezien vanaf de kruising van de Sikkelstraat en de Zeisstraat. 1929. [SAR]

↓↓ De voorzijde van de bewaarschool vanaf de Jagerslaan. [*Rotterdamsch Nieuwsblad*, 11-12-1928]

↓ De bewaarschool in 2021, nu openbare basischool De Akkers. De vleugel links is een latere vervanging.

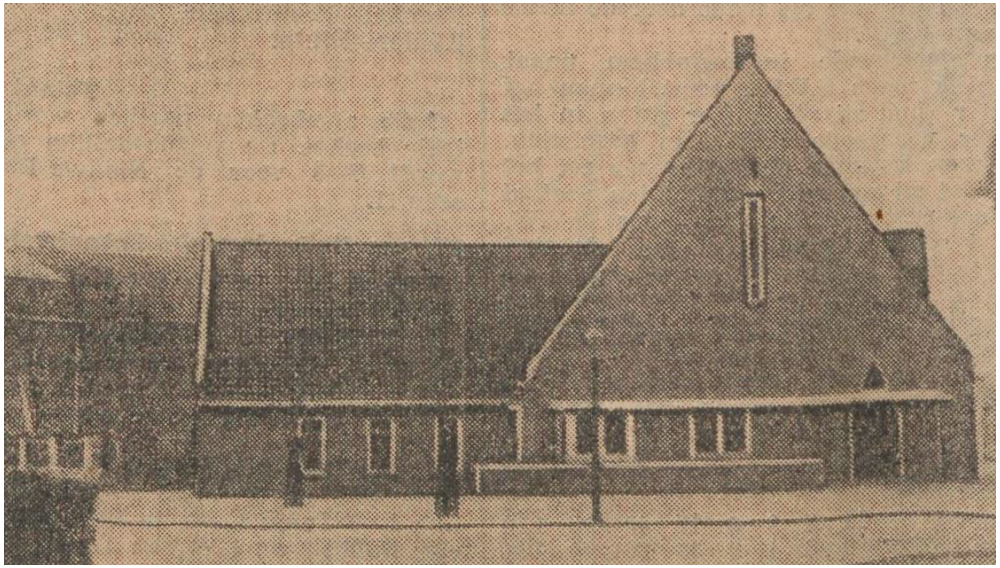

↓ Schetsje van het ontwerp van Uijterlinde voor de kerk aan de Jagerslaan. [*Rotterdamsch Nieuwsblad*, 29-09-1928]

↓ De vrijzinnige kerk aan de Jagerslaan.

Kort daarna werd ook dit plantsoen bebouwd. Op deze plek ontwierpen gemeentelijk architecten Van der Steur en J. Poot de in 1929 opgeleverde openbare bewaarschool De Wingerdrank voor 225 kinderen. Het langwerpige gebouw had een steile, oranje pannenkap. Het speelterrein werd omkaderd door een open muur in dezelfde baksteen en op de hoek van de Sikkelstraat en de Zeisstraat plaatsten de architecten een klein bergingshuisje als markering van het speelplein. Dit huisje en de muur zijn inmiddels verdwenen; in de jaren negentig is de school uitgebreid met een lagere vleugel langs de Sikkelstraat, in hetzelfde idioom, maar met bruine pannen.

Op de kruising van de Ploegstraat en de Jagerslaan bouwde architect J. Uijterlinde in 1928 een fraaie kerk voor vrijzinnige godsdienstigen. Het is een soort ‘schuurkerk’, die zowel in de langszijde als aan de entreezijde een prachtige monumentale hoekoplossing bied, vol plastiek en volume-opbouw. De kenmerkende muur als afsluiting naar de straat is nog intact.

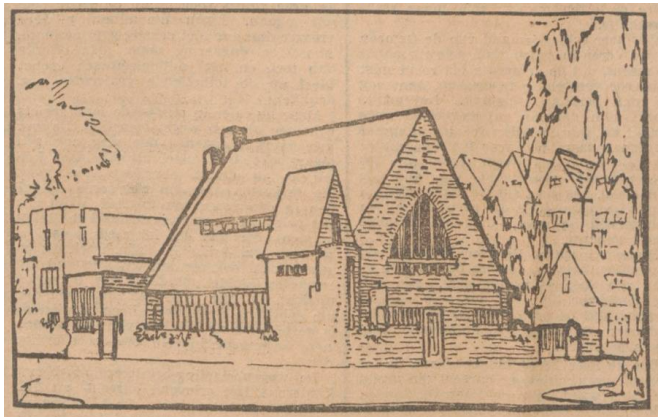

AGIO
SIGAREN
TRAM.. BUSKAARTEN

← De Ploegstraat gezien vanaf de Dordtsestraatweg, 1951. Het voorste deel van de bebouwing is inmiddels afgebroken en dit stukje van de Ploegstraat is opgegaan in de voet van de Landbouwtoren. [SAR]

De woningen aan de Ploegstraat zijn grotendeels in 1933-1934 gebouwd, door verschillende (particuliere) bouwers. De Strevelsweg was één van de belangrijke lange lijnen van het nieuwe stadsweefsel van Zuid. Zoals ook bij de Mijnsherenlaan, de Dordtselaan en de Pleinweg werd de stedelijke allure van de hoofdwegen hier vormgegeven met hoge, doorlopende bebouwingswanden. Tussen de Jagerslaan en de Veldstraat werd langs de Strevelsweg in ca. 1934 een lange wand van identieke beneden-boven woningen gebouwd, met platte daken en om de zes beuken een dubbele erker.

Al met al is het buurtje in verschillende tijdlagen ontstaan. De maat, geleding en vormgeving van het stadsvernieuwingsblok tussen de Sikkelstraat, Zeisstraat en Kouterstraat van architect Reijenga-Postma uit 1983 vormt een passende aansluiting op de vooroorlogse bebouwing. De meest recente tijdslaag in het Ploegstraatgebied ligt aan de westflank. De meer dan een eeuw oude bebouwing is hier rond 2010 vervangen door een complex van Havensteder met eengezinswoningen met tuin en de Landbouwtoren op de kop van de Motorstraat. Hierbij verdwenen de Spastraat en het verlengde van de Ploegstraat.

Ondanks de tijdlagen in bebouwing is de buurt gevat in het idioom van de Rotterdamse interbellumstedenbouw: grote scholen die zich monumentaal tonen in de openbare ruimte, net als de kerken, geknikte straten met een ritmisch gevelbeeld en verzorgde baksteenwoningen.

1. De verschillende tijdslagen van de bebouwing.

2. De knik in de Ploegstraat en de woningen daaraan.

3. De groene pleinruimte met plantsoenen en bomen aan de Jagerslaan.

4. De twee schoolgebouwen (Walter Dahlen; A. van der Steur & J. Poot), de kerk (J. Uijterlinde) en het brandspuithuisje aan de Sikkelstraat en de wijze waarop de gebouwen in de open ruimte staan/stonden, van de straten gescheiden met in de architectuur geïntegreerde (grotendeels verdwenen) pleinmuurtjes.

1. De op plekken sleetse openbare ruimte (steeds andere bestrating en woekergroen).

2. De stenige en harde sfeer van de Veldstraat, Reepstraat en Egstraat (openbare ruimte en aansluiting tussen bebouwing en straat) en de grotere, niet pandsgewijze en vlak gedetaillerde bebouwing, die de fijnmazige structuur van dit gebied verstoort.

3. De verrommelde openbare ruimte tussen de twee scholen.

Waarderingskaart Ploegstraat en omgeving

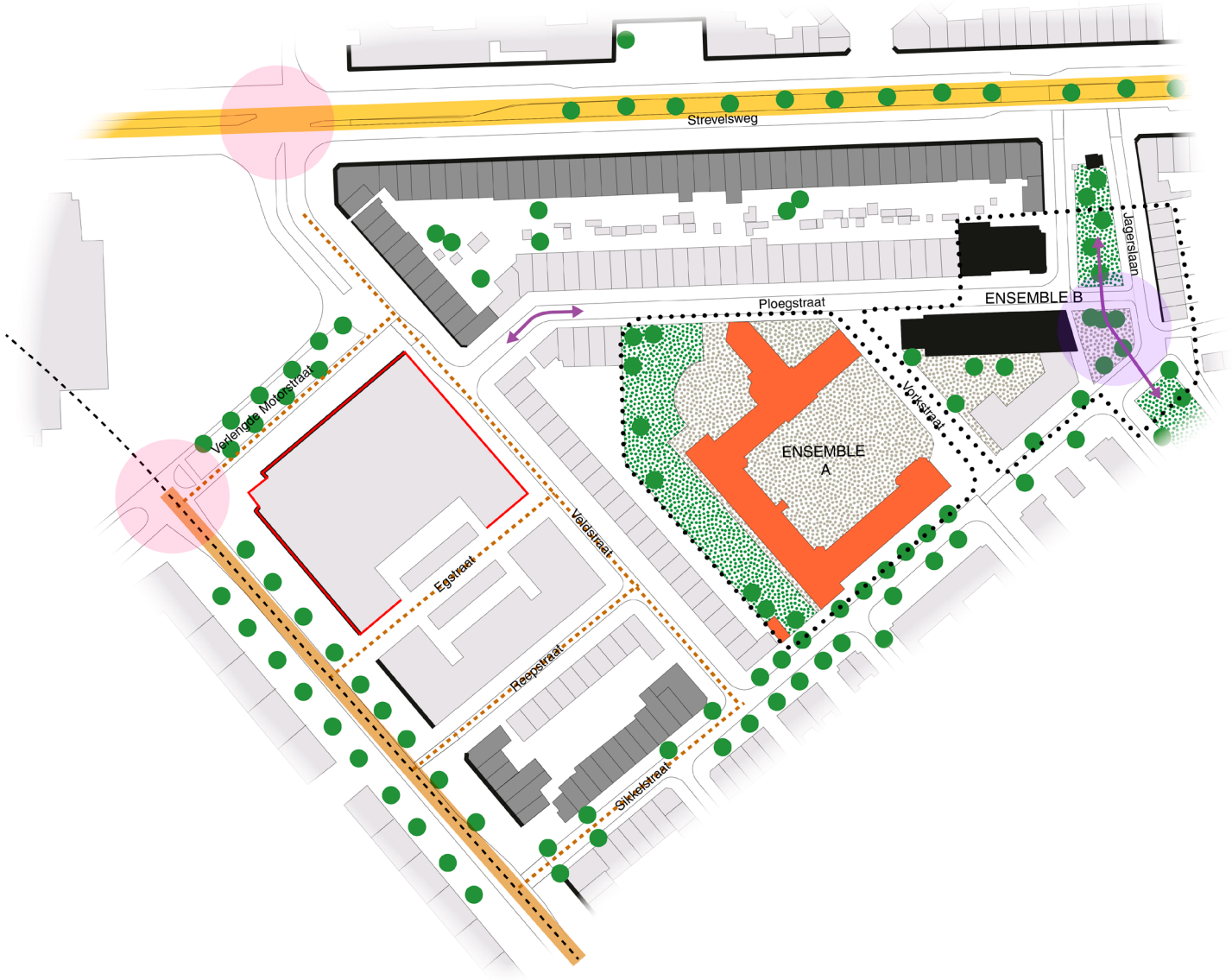

Legenda

OBJECTEN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalende complexen
- Beeldondersteunende complexen
- Structurende rooilijnen en wanden (randen en binnenwerk)

ENSEMBLES

- Architectonische en stedenbouwkundige ensembles
- Ensemble A: scholencomplex Dahlen
- Ensemble B: Jagerslaan, met bewaarschool en schuurkerk

STRUCTUREN

- Historische route
- Historische dijk
- Historische polderstructuur
- Ontworpen route
- Karakteristieke knik
- Waardevolle (school)pleinen
- Waardevolle parken en plantsoenen
- Bomen
- Knooppunt
- Karakteristieke plekken

FRICTIES

- Structuurverstorend

Waarden op structuurniveau

Historische gelaagdheid en kleinschalige sfeer

In de omgeving van de Ploegstraat komen verschillende bouwtijden en architectonische karakteristieken samen. Deze zijn stedenbouwkundig zorgvuldig aan elkaar gehecht met de bijzondere groene strook van de Jagerslaan en de knikken in de Ploegstraat en Jagerslaan, die de zichtlijnen verkorten en de buurt een intiem en kleinschalig karakter geven.

Grote gebaren van de monumentale bebouwing

Publieke gebouwen werden de belangrijke hoekstenen van de stad op Zuid. In het onderzoeksgebied rondom de Ploegstraat vormen de twee scholen en het kerkgebouw belangrijke ankers. Van belang daarbij is de wijze waarop de gebouwen in de openbare ruimte landen, omgeven door boomrijke plein- en plantsoenruimtes en afgekaderd met mee-ontworpen lage pleinmuren met hekwerk (nu grotendeels verdwenen, met uitzondering van het muurtje van de vrijzinnige kerk van Uijterlinde).

Structurerende rooilijnen en straatwanden langs historische en ontworpen routes en pleinen

Op de waarderingskaart zijn een aantal rooilijnen en wanden aangemerkt als structurerend. Het gaat hier om de wanden die routes (Strevelsweg, Dordtsestraatweg) en pleinen en plantsoenen (Jagerslaan) begrenzen en het karakter van deze stedenbouwkundige structuren bepalen.

Niet alleen de situering en hoogte zijn waardevol, ook de architectonische uitwerking, aansluitend op de sfeer van de aangrenzende openbare ruimte. De Dordtsestraatweg is een historisch lint, met afwisselende bebouwing en afwisselende hoogtes. De Strevelsweg is een ontworpen hoofdroute, met strakke, hoge en samenhangende bebouwingswanden. De pleinruimte rond de Jagerslaan is een buurtknooppunt, met de voor Vreewijk karakteristieke dorpse bebouwing en de stedelijke accenten van de school en de kerk.

Pre-stedelijke structuren

Tenslotte zijn een aantal historische lijnen van waarde, namelijk de oude polderroutes en -sloten die tot stedelijk weefsel zijn verstold.

Knooppunten en karakteristieke plekken

Tenslotte zijn in de kaart een aantal knooppunten en bijzondere plekken aangegeven. De knooppunten zijn de plekken waar grotere structuren en/of sferen van Zuid samenkomen. De karakteristieke plekken zijn beeldbepalende locaties in de buurt, waar verschillende tijdslagen samenkomen, een sterke samenhang tussen de architectuur, stedenbouw en groen is en het karakter van de buurt het sterkst tot zijn recht komt.

Waarden op ensembleniveau

A. Scholencomplex Dahlen

Van belang zijn de wijze waarop het hoge scholencomplex vrij in de buitenruimte staat (met een flinke marge) en de ruimtelijke en visuele relatie tussen schoolplein en gebouw. De zorgvuldig ontworpen overgang tussen de school en de openbare ruimte, met mee-ontworpen muurtjes en hekwerk, zijn verdwenen.

B. Jagerslaan met bewaarschool en schuurkerk

Van belang zijn de karakteristieke ligging van de twee openbare gebouwen aan de groene ruimte van de Jagerslaan, de wijze waarop de complexen in de buitenruimte staan en (in het geval van de kerk) zijn aangehecht aan de naastgelegen bebouwing. De woonhuizen aan de overkant van de Jagerslaan (buiten het onderzoeksgebied) ronden de karakteristieke plantsoenruimte af.

Waarden op objectniveau

Gemeentelijke monumenten

De gemeentelijke monumenten zijn de historische topstukken van de wijk en verankeren de buurt in de karakteristieke stedenbouw van Zuid. In de omgeving van de Ploegstraat liggen twee (toekomstige) monument:

- Het scholencomplex van Walter Dahlen aan de Sikkelstraat;
- Het brandspuithuisje aan de Sikkelstraat.

Beeldbepalende complexen

De beeldbepalende panden zijn van waarde voor de geschiedenis en het ruimtelijk beeld van het onderzochte gebied. Ze vertellen het verhaal van de buurt en van Zuid in het geheel. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering en inbedding, de architectonische en typologische uitwerking, de volumegeleding en de uitstraling van de materialisatie (veelal baksteen en dakpannen). In de omgeving van de Ploegstraat zijn dit:

- De bewaarschool van A. van der Steur en J. Poot aan de Jagerslaan, met de karakteristieke boerderij-achtige vorm, sobere vormgeving, het hoge, oranje zadeldak en de raampartijen.
- De kerk voor de vrijzinnige gemeente van J. Uijterlinde aan de Jagerslaan, met schuurkerkopzet, karakteristieke volume- en gevelgeleding, donkere baksteen en bruine pannen, bijzondere raampartijen, enkele gevelornamenten en de afrondende halfhoge muur aan de Ploegstraat.

Beeldondersteunende complexen

De beeldondersteunende panden en complexen zijn karakteristiek voor de buurt: ze dragen bij aan het karakter en de beleving van het onderzoeksgebied. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering, de maat en schaal en de typologische uitwerking. In de omgeving van de Ploegstraat zijn dit:

- De doorlopende en samenhangende bebouwing aan de Strevelsweg, als strakke, stedelijke wand van één van de hoofdwegen van het stadsdeel, passend bij de stedenbouwkundige principes van vooroorlogs Rotterdam-Zuid.
- De bebouwing aan de Dordtsestraatweg, de Sikkelstraat en het begin van de Veldstraat uit 1900-1920, als laatste restant van het pre-uitbreidingsplan buurtje dat hier midden in de polder werdzijn aangelegd. De pandjes herinneren aan de karakteristieke maat (per pand of enkele panden ontworpen) en de afwisselende architectuur en het daklandschap van de vroege speculatiebouw.

Fricties

Tenslotte zijn er complexen als structuurverstorend aangemerkt, omdat ze nauwelijks een relatie met de omgeving aangaan, zichtlijnen doorbreken of een verstorende bouwhoogte of rooilijn kennen. In dit gebied is de bebouwing tussen de Egstraat en de Motorstraat aangemerkt als structuurverstorend, omdat de grote korrel (schaal en maat van de bebouwing) en de harde, gesloten en hoge bebouwingswand aan de Veldstraat niet aansluiten op het fijnmazige weefsel van het binnenwerk van dit gebied.

2.2 De Vaan

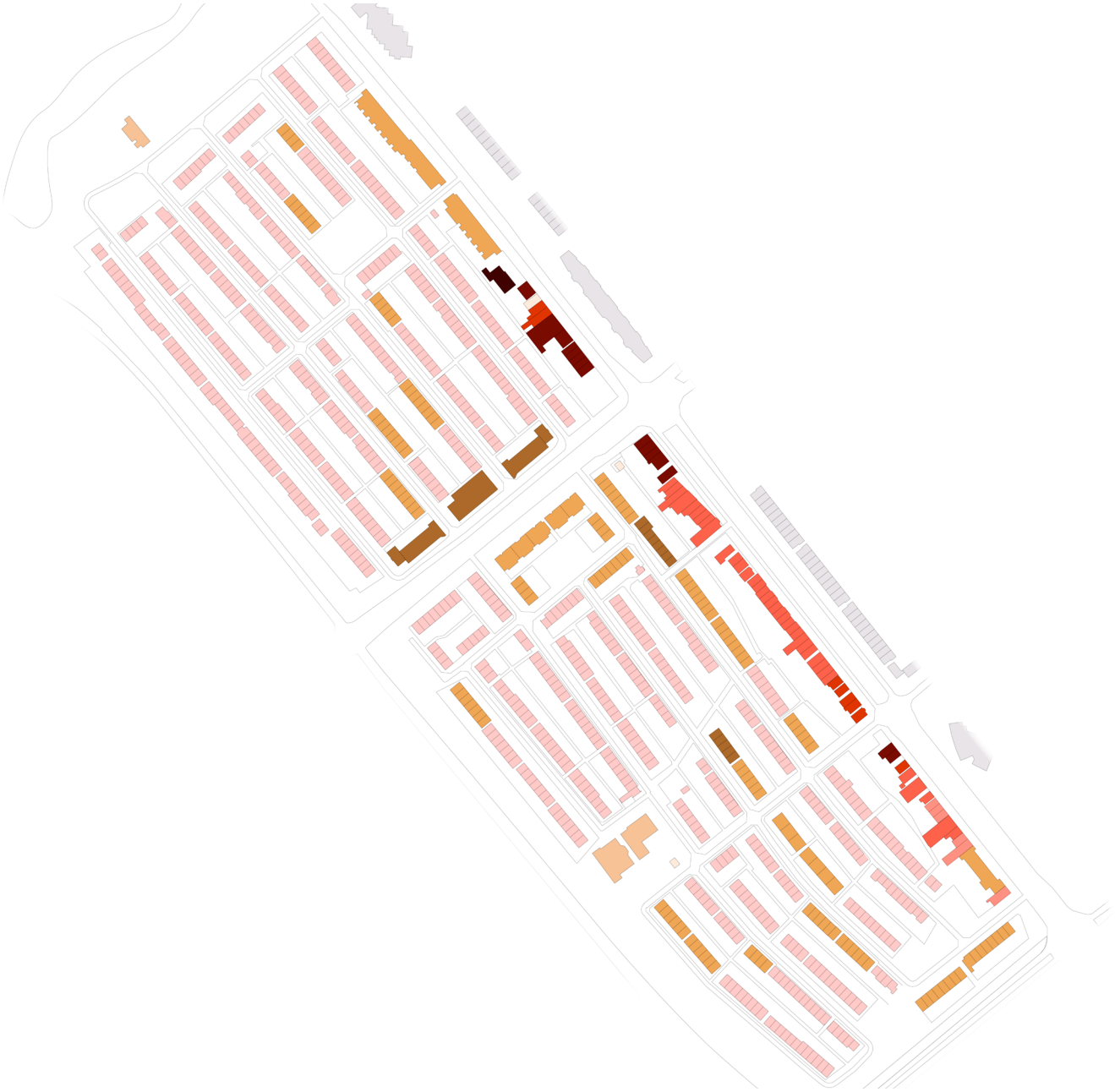
Legenda
BOUWPERIODEN
<1890
1890-1909
1910-1919
1920-1929
1930-1939
1940-1949
1950-1959
1960-1969
1980-1989
1990-1999

De locatie van tuindorp De Vaan was al voor de oorlog in beeld als woongebied voor de herhuisvesting van krotbewoners uit de binnenstad. Over het ontwerp van de Vaan, in 1940 in één maand ontworpen in verband met de acute nood, is in 1941 in het *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* een artikel geschreven. Met een wrang gevoel voor humor wordt hier geschreven: ‘nu de krotopruiming wel zeer rigoreus is uitgevoerd…’.

De Vaan ligt langs de Dordtsestraatweg, een zeer oude route naar het zuiden. Door de groei van de stad waren hier langs de weg vanaf 1900 plukjes bebouwing ontstaan zonder al te veel samenhang. Architect J. Verheul beschreef de route in 1932: 'rommelige, onevenwichtige aaneengesloten bebouwing van allerlei soort en uiterlijk, dikwerf vermengd met allerlei zakenpanden, is tot nu toe schering en inslag geweest. Liggende aan breede boomlooze wegen, staan verderop aan den Dordtsestraatweg kleine, vrijstaande huisjes, die eene groote aanmatiging vertoonen en van prutserige voortuintjes zijn voorzien. Op welke wijze zal men in de toekomst hiermee doorgaan? Ik heb er een zwaar hoofd in, vooral wanneer voor die lage bebouwing door verschillende ambtenaren van overheidswege het leelijke platte dak wordt geprogageerd.'[3]

↓ Dordtsestraatweg, 1948. [SAR]

↓ Dordtsestraatweg nr.489-505, 1966. [SAR]

↓ Dordtsestraatweg op de hoek met de Paasweide. Op de achtergrond de bebouwing van De Vaan. [SAR]

Vroeger en nu foto's Dordtsestraatweg

↓ Gevelkunstwerken ingemetseld in de voorgevels van de woonhuizen van De Vaan.

Het plan voor de Vaan werd samen met dat voor Beukendaal en de woningen bij de Mare (ten zuiden van het ziekenhuis) gepubliceerd. Trots vermeldde de N.V. Vreewijk in haar jaarverslag dat zij van 1940-1943 1500 woningen voor vooral bombardementsslachtoffers had kunnen bouwen.[4] De gemeente en particuliere bouwers realiseerden van 1940-1947 slechts 1800 woningen.

De aanleg van de Vaan startte op 1 april 1941 en werd uitgevoerd door aannemer Dura. ‘Het bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok zal, rekening houdende met de materiaalvoorschriften, tot aanmerkelijke wijzigingen in de voor dit bureau gebruikelijke vormgeving moeten komen’, zo stond er in de publicatie van 1941. Het moest allemaal op de millimeter worden berekend. In één bouwstroom vonden 915 gezinnen een nieuwe plek. In alle krapte zochten de ontwerpers, bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok, toch naar een publieke buitenruimtestructuur en aangename schaal en maat. Overigens werd het stressvolle ontwerpproces Koks dood – hij stierf in 1940, op weg naar huis na een vergadering, aan een hartaanval.

↓ Plantekening van De Vaan. [Tijdschrift voor Volkshuisvesting + Stedenbouw, 1941]

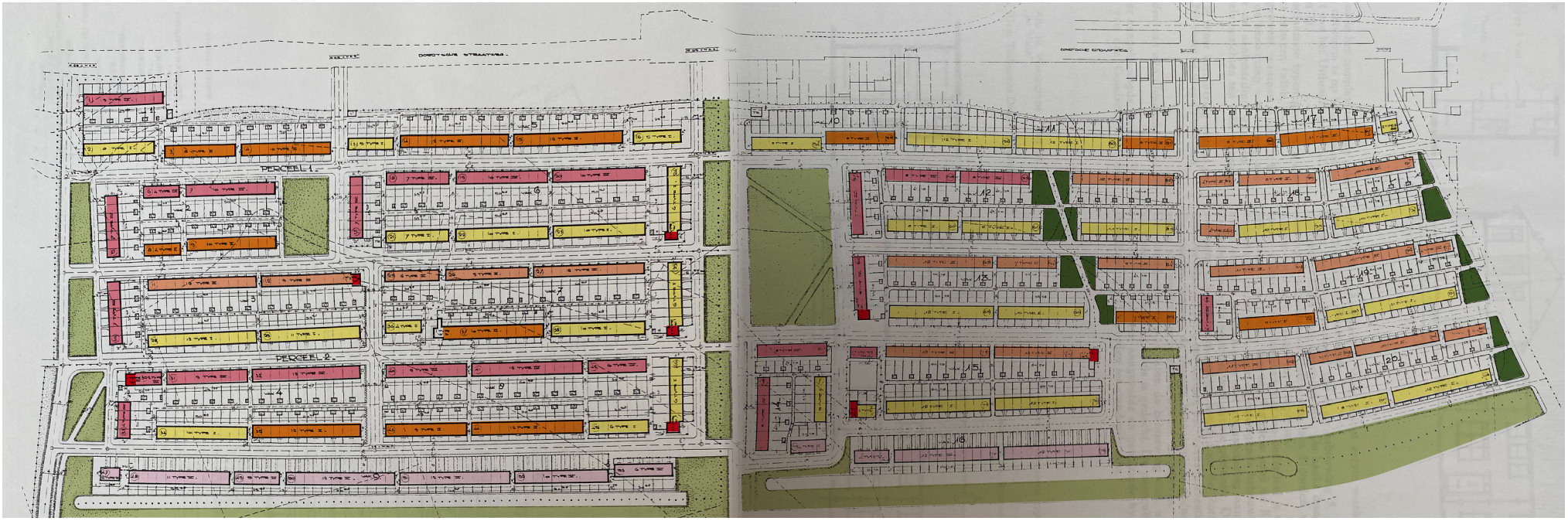

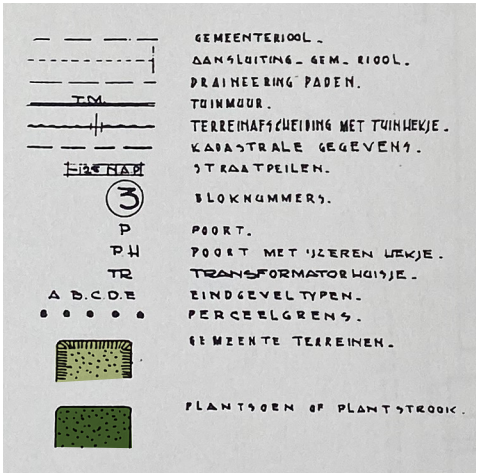

Legenda

- Type 1
- Type 2
- Type 3
- Type 4
- Type 5
- Winkel

↓ Plattegronden, doorsneden en gevelaanzichten van woningtype 1 en 2 van De Vaan. [Tijdschrift voor Volkshuisvesting + Stedenbouw, 1941]

De Vaan werd een omgrensd, veilig woonmilieu in hoge dichtheid met een structuur van openbare ruimte die genereus was waar het kon, en vindingrijk waar het moest. Het straatbeloop was ontworpen op maximaal effect: subtiele knikken en zegen in het stratenplan, verspringende zijstraten en achterpaden zorgden voor dorpsheid en intimiteit. De korte blokken (steeds van maximaal 12 woningen) en de ambachtelijke afwerking van de woningen gaven het geheel een dorps aanzien. Het architectenbureau ontwierp een systeem van woningtypes en eindgeveloplossingen die voor afwisseling in beeld en woningaanbod zorgden. Zo had woningtype 1 een inpandige schuur aan de achterkant en type 2 een extra slaapkamer op de begane grond. Een aantal woningblokken aan de randen en centraal in de wijk werden afgerond met kleine winkeltjes, met verfraaid metselwerk, gebogen kopmuren en uitkragende etalageramen op de koppen. Ze zorgden voor afwisselling en herkenning in het straatbeeld. Het verbijzonderde gebouw, als een notariswoning, op het kruispunt van Bollenland en Zaailand was het kantoor van woningbouwvereniging Vreewijk-Lombardijen. Wij vermoeden dat de gekeimde panden op de grote route van de Vinkenbaan altijd gekeimd zijn geweest, om de hiërarchie in routes te onderstrepen.

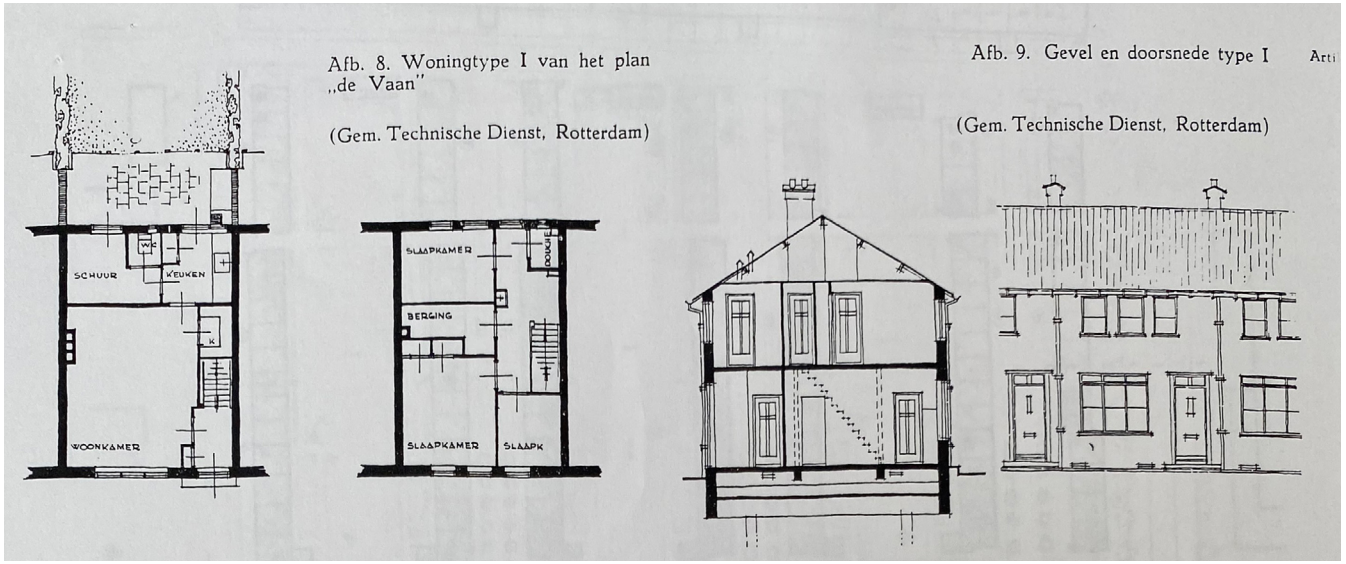

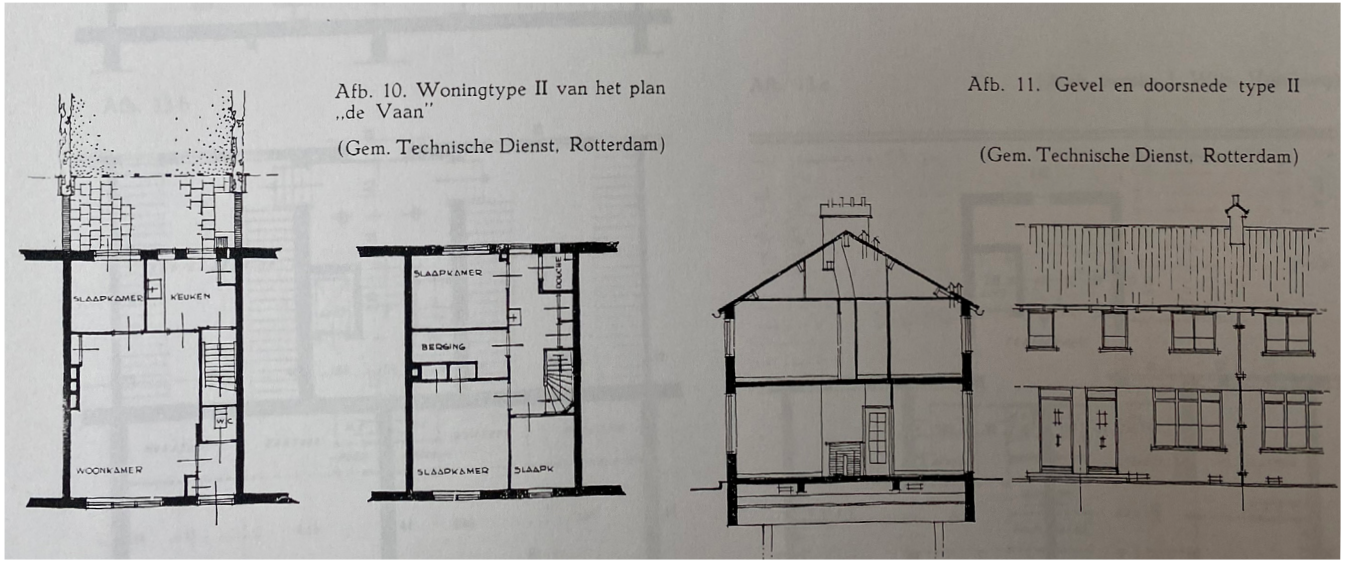

Winkeltje en het kantoor van de N.V. Vreewijk aan Bollenland in De Vaan, 1947. SAR]

Winkeltje en kunstwerk op de hoek van de Korte Kromhout en Bollenland in De Vaan, 1950. [SAR]

↓ De Pinksterweide
↓↓ Korte Kromhout

↓ De Paasweide
↓↓ Groene strook langs de Vaanweg

De Vaan zit vast aan de sublieme groenstructuur van het Zuiderpark en de Valkeniersweide, maar kent ook een interne groenstructuur, hoe sober ook. Aan de noord- en de zuidzijde liggen de Pinksterweide (met de speeltuinvereniging) en de Paasweide, de meest genereuze openbare ruimtes met volgroeide bomen. Aan de westzijde van het tuindorp scheidt een brede strook groen de tuinen van de drukke Vaanweg. De Vinkenbaan was oorspronkelijk een brede groenstrook, met huizen en winkeltjes aan weerszijden, maar met de toename van het verkeer is de brede band geasfalteerd.

De centrale pleintjes van Ronde Wei en Zaailand vormen de plekken van samenkomst. Het schuine wandelpad Korte Kromhout is een groter element in de interne structuur, dat schaal en maat geeft in de binnenwereld. Doorlopende hagen in de smalle straten, als groene zonering van voortuinen, maken het groene beeld zo optimaal mogelijk. Oorspronkelijk was deze strook groen onderdeel van de openbare buitenruimtestructuur.

↓ Woningen aan de zuidzijde van de Vinkenbaan

↓ Uitgebreide woningen aan de Schaarweide, gezien vanaf de Pinksterweide.
↓↓ Appartementencomplex aan de noordzijde van de Vinkenbaan.
↘ In jaren 80 gebouwde woningen aan de Hazenakker.
↘↘ In jaren 80 gebouwde woningen tussen de Paasweide en Slinge

Ook in de Vaan heeft stadsvernieuwing plaatsgevonden. Sommige blokken zijn afgebroken en opnieuw gebouwd, iets hoger en dieper, maar aansluitend op de kenmerkende architectuur, met twee bouwlagen en een doorlopende kap. Andere blokken zijn uitgebouwd aan de achterzijde, afgewerkt met trespaplaten en houten planken. De bebouwing aan de noordzijde van de Vinkenbaan, met op elke kop een winkeltje, is afgebroken en vervangen voor een vierlaags appartementencomplex met poorten naar de achterlichtende straten. Ook het grote plantsoen tussen Zaailand en de Vinkenbaan is bebouwd. Begin jaren 70 is de Slinge rechtgetrokken, waardoor aan de zuidzijde van de Vaan ruimte kwam voor twee woningblokjes.

↓ Levensmiddelenbedrijf van de familie Van Megen aan de Vinkenbaan 25 (gesloopt), in 1954. In 1974 werden meneer en mevrouw Van Megen geïnterviewd door de krant *Het Vrije Volk*. Na 20 jaar kende het echtpaar iedereen uit de buurt: 'Ik houd soms spreekuur in het magazijn wanneer mensen om raad vragen of hun hart eens willen luchten,' zei de winkelierster. 'Dat is ook een fijne kant van ons beroep. Maar dat heb je natuurlijk alleen in de buurtzaken.' [SAR]

↓ Bouw van het clubgebouw van de speeltuinenvereniging aan de Pinksterweide, 1965. [SAR]

1. Maximale generositeit in de buitenruimte: binnenpaden, plantsoenen, straatbomen en hagen.

2. Reeks van openbare groene ruimtes.

3. Subtiele knikken en bochten in het stratenplan, die de buurt een dorps en intiem karakter geven.

4. Het ritme van de korte woningblokken (telbaarheid) en de ambachtelijke afwerking van de woningen.

5. Architectonische verbijzonderingen: de winkeltjes en het kantoor van de N.V. Vreewijk.

6. Karakteristieke en afwisselende dijkbebouwing aan de Dordtsestraatweg.

1. De geprivatiseerde groenstrook aan weerszijde van de Korte Kromhout, voorheen een parkachtige openbare ruimte.

2. De schuttingen, met name op de bebouwingskoppen en aan de Vaanweg, die de karakteristieke heggenstructuur onderbreken en een verrommeld beeld geven.

3. Versteende en verharde buitenruimte langs de randen van de wijk (met name op de Vinkenbaan) en (behoud van) kwaliteit van de plantsoenen.

4. Het voorkomen van verdere schaalvergroting aan de Dordtsestraatweg.

5. Verrommelde en versteende doorzichten tussen de bebouwing aan de Dordtsestraatweg.

Waarderingskaart De Vaan

Legenda

OBJECTEN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalende complexen
- Beeldondersteunende complexen
- Structurende rooilijnen en wanden (randen en binnenwerk)

ENSEMBLES

- Architectonische en stedenbouwkundige ensembles

STRUCTUREN

- Historische route
- Historische dijk
- Ontworpen route
- Karakteristieke knik of verspringing
- Groene dwarsverbindingen
  - A. Pinksterweide
  - B. Lentewei-Rondewei
  - C. Zaailand-Hazesprong
  - D. Korte Kromhout
  - E. Wildzang
  - F. Paasweide
- Binnenpaden
- Waardevolle parken en plantsoenen
- Bomen
- Knooppunt
- Karakteristieke plekken

FRICTIES

- Structuurverstorende bebouwing

Waarden op structuurniveau

Samenhangend tuindorp met kleine variaties

De Vaan is in één keer ontworpen en gebouwd. Het is een karakteristiek tuindorp, met een dorpse uitstraling. veel groen en pleintjes en plantsoenen als samenkomstruimtes in de buurt (nu deels bebouwd). Kenmerkend is de sterke architectonische eenheid en herhaling, verbijzonderd met verschillende woningtypes en kopoplossingen, de hoekwinkeltjes, nuances in de profielinrichting en knikken in de straat die de zichtlijnen verkorten en de buurt een intieme en kleinschalige sfeer geven.

Rijke groenstructuur

Ondanks de beperkte tijd en het beperkte budget wisten de ontwerpers een rijke groenstructuur in te passen, bestaand uit verschillende soorten dwarsverbindingen. De Paasweide, de Pinksterweide en de (nu verharde) Vinkenbaan zijn langgerekte, boomrijke plantsoenen aan de koppen en halverwege het tuindorp en verbinden de buurt met de grotere structuur van Zuid en de Valkeniersweide in het bijzonder. De dwarsstraten en -paden Lentewei-Rondewei, Zaailand-Hazesprong, de Korte Kromhout en Wildzang zijn meer omsloten groene ruimtes binnen de randen van de buurt, met daaraan plantsoenen voor samenkomst en spelende kinderen. Ook van belang zijn de veelal groene voortuinen, de binnenpaden, de straat- en tuinbomen en de groene buffer tussen de Vaanweg en het tuindorp.

Structurerende rooilijnen en straatwanden langs historische en ontworpen routes en pleinen

Op de waarderingskaart zijn een aantal rooilijnen en wanden aangemerkt als structurerend. Het gaat hier om de wanden die de Dordtsestraatweg begrenzen en het karakter van deze stedenbouwkundige structuur bepalen. Niet alleen de situering en hoogte zijn waardevol, ook de architectonische uitwerking, aansluitend op de sfeer van de aangrenzende openbare ruimte. De Dordtsestraatweg is een historisch lint, met afwisselende rooilijnen, historisch zeer gelaagde bebouwing en gevarieerde hoogtes.

Pre-stedelijke structuren

Ook de lange historische lijnen zijn van waarde. Het zijn de oude polderroutes die tot stedelijk weefsel zijn verstold (Dordtsestraatweg en Slinge).

Knooppunten en karakteristieke plekken

Tenslotte zijn in de kaart een aantal knooppunten en bijzondere plekken aangegeven. De knooppunten zijn de plekken waar grotere structuren en/of sferen van Zuid samenkomen. De karakteristieke plekken zijn beeldbepalende locaties in de buurt, waar verschillende tijdslagen samenkomen, een sterke samenhang tussen de architectuur, stedenbouw en groen is en het karakter van de buurt het sterkst tot zijn recht komt.

Waarden op ensembleniveau

De Vaan is één groot ensemble. Van belang is de kenmerkende maat en schaal van de woningen (tweelaags met doorlopende kap), het ritme van de korte blokken (2-12 woningen), de overwegend noordoost-zuidwest oriëntatie van de bebouwing en de voortuinen. De stadsvernieuwingsblokken zijn hier zorgvuldig ingepast en bouwen voort op de kenmerkende schaal en architectuur van het tuindorp.

Waarden op objectniveau

Gemeentelijke monumenten

N.v.t.

Beeldbepalende complexen

De beeldbepalende panden zijn van waarde voor de geschiedenis en het ruimtelijk beeld van het onderzochte gebied. Ze vertellen het verhaal van de buurt en van Zuid in het geheel. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering en inbedding, de architectonische en typologische uitwerking, de volumegeleding en de uitstraling van de materialisatie (veelal baksteen en dakpannen). De argumentatie voor de beeldbepalende panden is gebaseerd op de vijf gangbare hoofdthema's (zie richtlijnen van de RCE): algemene historische waarden, stedenbouwkundige en ensemblewaarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden en waarden vanuit gebruikshistorie, steeds gekoppeld aan gaafheid, authentiticeit en zeldzaamheid.

In De Vaan zijn de beeldbepalende complexen:

- De oorspronkelijke woonblokken van het tuindorp aan de randen (Pinksterweide en Dordtsestraatweg). Van belang zijn de maat, de schaal, de karakteristieke vormgeving, de relatie tussen bebouwing en groen (met name aan de Pinksterweide) en de wijze waarop deze eigenschappen de sfeer van het tuindorp vanuit de omgeving beleefbaar maken.
- Mee-ontworpen verbijzonderingen in het tuindorp, namelijk de hoekwinkeltjes en het bijzondere pand van de N.V. Vreewijk aan het Bollenland.
- Een aantal karakteristieke panden aan de Dordtsestraatweg, veelal daterend uit de periode vóór de geplande verstedelijking. Deze panden zijn beeldbepalend door: de individuele vormgeving (per pand), de kleine schaal van de bebouwing, de kenmerkende vormgeving van de historische lintbebouwing, de rijke ornamentiek en de gaafheid van de gevel.

Beeldondersteunende complexen

De beeldondersteunende panden en complexen zijn karakteristiek voor de buurt: ze dragen bij aan het karakter en de beleving van het onderzoeksgebied. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering, de maat en schaal en de typologische uitwerking. In De Vaan zijn dit:

- De oorspronkelijke woningblokken van het tuindorp. Van belang zijn de maat en schaal van de blokken, de simpele volumegeleding en de tuindorpuitstraling.
- De historische panden aan de Dordtsestraatweg die architectonisch niet buitengewoon bijzonder zijn, maar passen in de maat en schaal van de bebouwing aan deze historische route en bijdragen aan het afwisselende straatbeeld en de historische gelaagdheid. Het zijn veelal korte rijen van vroege, seriematig ontworpen woningen. Deze panden zijn beeldondersteunend vanwege: de relatief kleine schaal (door individuele daken en/of de geleding van de gevel zijn ze ingepast in het pandsgewijze karakter van het historische lint), de zorgvuldige vormgeving, het historische karakter van de architectuur en de gaafheid van de gevel.

Fricties

Tenslotte zijn er complexen als structuurverstorend aangemerkt, omdat ze nauwelijks een relatie met de omgeving aangaan of een verstorende bouwhoogte, rooilijn en/of schaal kennen. In dit gebied gaat het om enkele grote complexen aan de Dordstestraatweg die een onderbreking vormen van de karakteristieke maat, geleding en vormgeving van het gevarieerde bebouwingslint en de afwisselende rooilijn, bouwhoogte en daklandschap en de pandsgewijze opzet van de bebouwing aan de Dordtsestraatweg verstoren. Hetzelfde geldt voor het grote appartementencomplex met poorten aan de Vaanweg. Dit sluit niet aan op de stedenbouwkundige structuur en schaal van De Vaan, verstoort de relatie tussen de noord- en zuidzijde van het plan en past niet bij de schaal en het kleinschalige karakter van het tuindorp.

2.3 Tussen Beukendaal en Varkenoordse Park

Legenda

BOUWPERIODEN

- 1920-1929
- 1930-1939
- 1940-1949
- 1990-1999

↓ Tekening van de scholen en kerken aan de Beukendaal, Elzendaal en Kastanjedaal, gezien vanuit het zuiden. De woonbuurt is nog in aanbouw, de straten zijn al zichtbaar. J.C. Bezemer, ca. 1942. [SAR]

In het Rotterdams Stadsarchief wordt een tekening bewaard uit 1942 van J.C. Bezemer, met daarop het imposante kerk- en scholencluster in de driehoek Breeweg/Dalweg/Beukendaal. Zoals ook in de typering van het gebied rond de Ploegstraat beschreven waren de scholen de hoofddragers van de stad op Zuid. Voorheen werden scholen doorgaans op binnenterreinen gebouwd, maar vanaf ca. 1920 werd dat anders. Verhagen koppelde de scholen in zijn stedenbouwkundig plan aan de kerken en buurtvoorzieningen (Groene Kruisgebouw, consultatiebureau, kinderopvang, bibliotheek) en kon ze dus als bouwstenen en monumentale plekken projecteren te midden van de huizenblokken. Het werden kathedralen van het onderwijs, waar de nieuwe Rotterdammers konden worden opgeleid tot productieve en blije burgers.

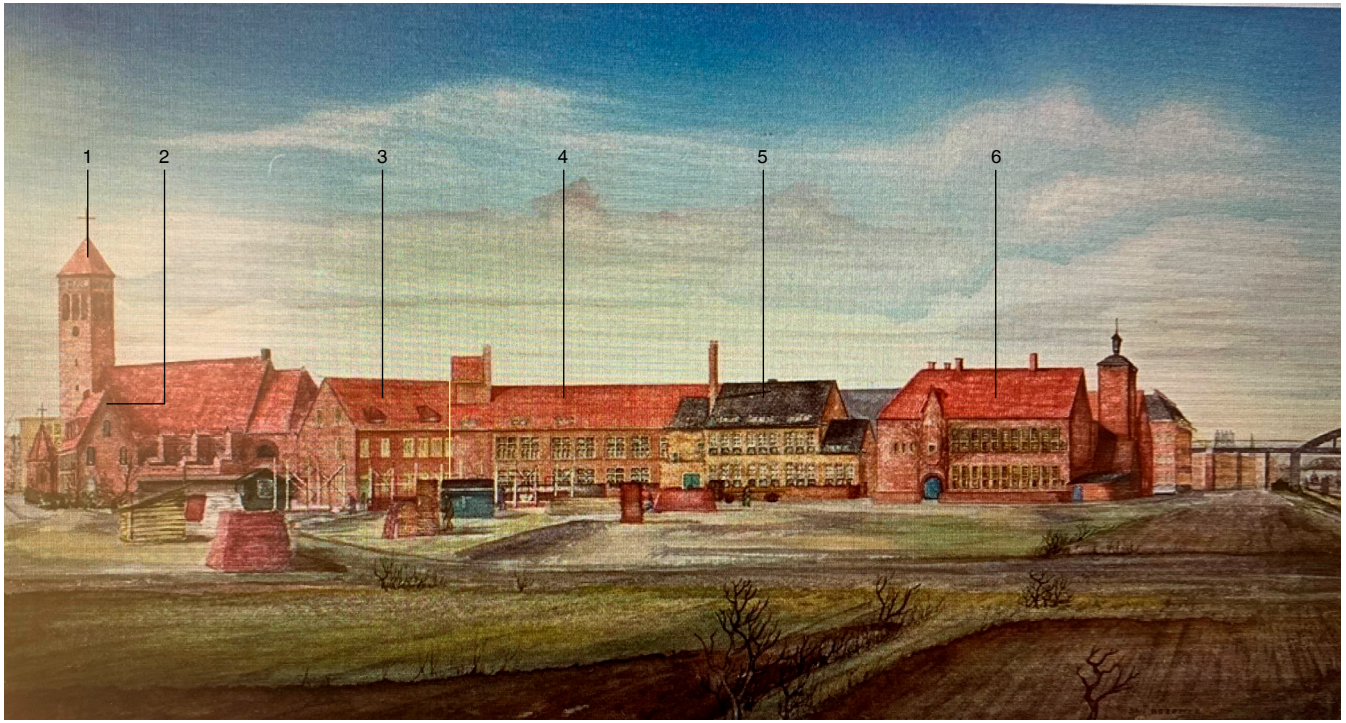

Op de tekening van Bezemer kijken we vanuit het zuiden. Het buurtje met woningen aan de Beukendaal en de Clingendaal is nog in aanleg. De wegen liggen er al wel. De tekening verbeeldt de verzuiling van Rotterdam-Zuid. We beginnen links, met de Heilige Kruisvindingkerk (1) en het bijbehorende broederklooster (2) van architect H.P.J. de Vries uit 1926. De gebouwen hadden een markante vormgeving, met de voor Zuid karakteristieke hoge, oranje daken en een strak ritme van boogramen, metselwerkdetails en kleine ornamenten. De Kruisheren bedienden Vreewijk eerst vanuit een hulpkerk aan de Enk. Een nieuw gebouw voor de centrale katholieke kerk was in het plan voor Vreewijk bedacht op de kruising van de Groenezoom en de Langegeer, maar de N.V. Vreewijk realiseerde hier op eigen bouwgrond liever woningbouw. De locatie van de kerk verschoof naar het centrale punt aan het Breeplein, wat het plein een monumentaal aanzien geeft en een van de toegangen tot Vreewijk markeert. In 1928 werd het ensemble afgerond met een bewaarschool (3) en een zusterhuis (op de tekening verscholen achter de bewaarschool), ook naar ontwerp van H.P.J. de Vries, maar soberder in vormgeving. Op de tekening staat naast de bewaarschool nog een tweede schoolgebouw van H.P.J. de Vries (4), waar twee katholieke meisjesscholen in waren ondergebracht, onder leiding van de zusters. De vormgeving van de school sloot aan op de architectuur van het kerk- en kloostercluster, met donkere baksteen, oranje pannendaken en bakstenen afzaten (schuine raamdorpels). Op de kruising met de Clingendaal plaatste De Vries naast de entree een forse toren.

↓ H. Kruisvindingkerk en pastorie net na de oplevering in ca. 1927. [SAR]

↓ Plattegrond van de H. Kruisvindingkerk en het broederklooster, 1926. [SAR]

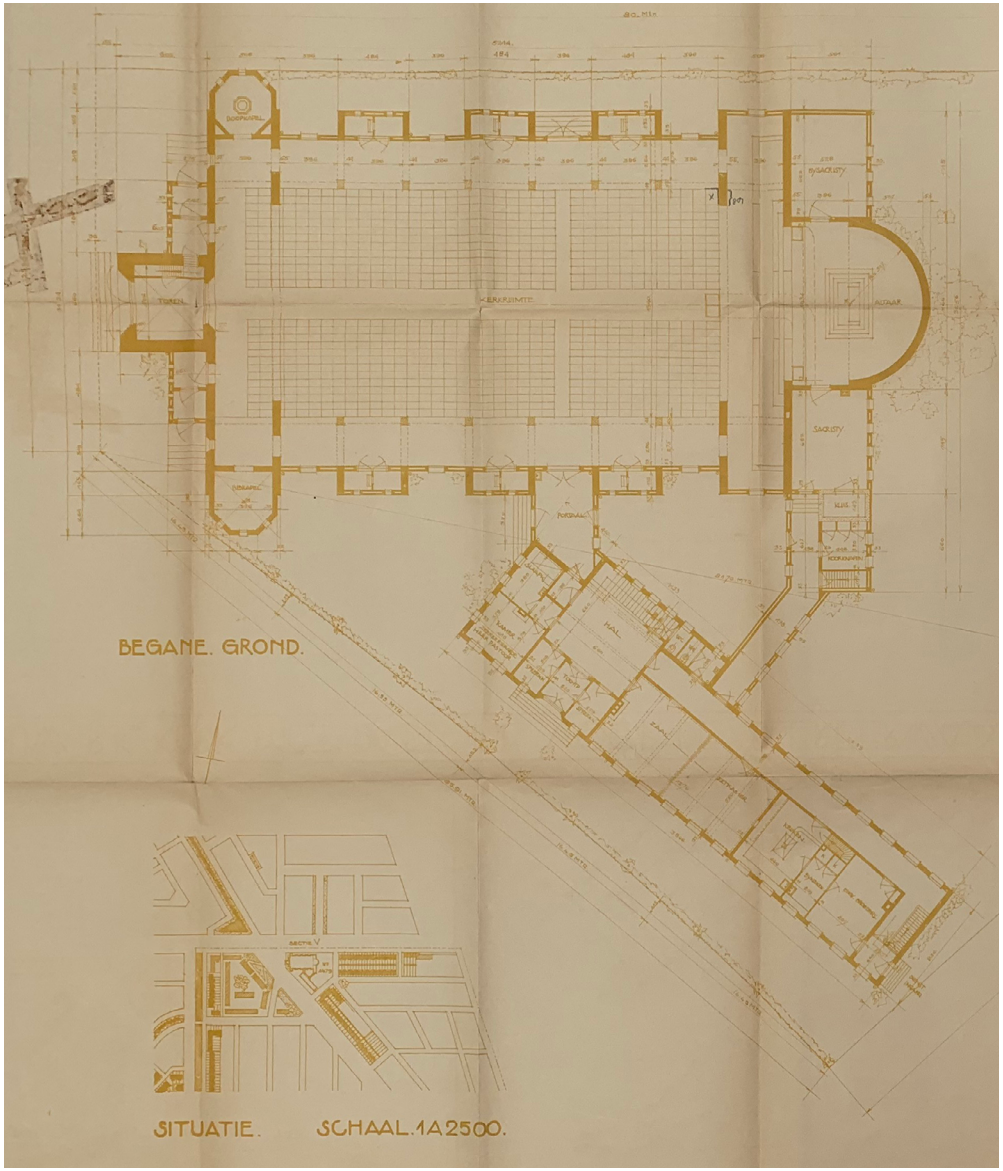

↓ Het zusterhuis (links) en de bewaarschool net na de oplevering, ca. 1930. [Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven]

↓ Twee meisjesscholen (St. Helena en St. Odilia) op de kruising van de Dalweg en Clingendaal. [*Rotterdamsch Nieuwbslad*, 17-10-1929, p. 13]

Naast dit grote katholieke cluster ontwierp architect H. Meyer jr. in 1932 een kleinere en sobere gereformeerde bewaarschool aan de Elzendaal (nr. 5 op de tekening). Daarnaast lag de in het zelfde jaar gerealiseerde gereformeerde GLO-school van architect N. Tinbergen. Het budget van de gereformeerde kerk was beperkt, Meyer jr. plaatste boven de entree van de bewaarschool een woning die verhuurd kon worden om zo een deel van de bouw en het onderhoud te bekostigen.

↓ Tekening van de gereformeerde school naar ontwerp van N. Tinbergen aan de Elzendaal. [*Rotterdamsch Nieuwsblad*, 13-03-1925]

↓↓ De gereformeerde bewaarschool naar ontwerp van H. Meyer jr. [De Standaard, 19-02-1932]

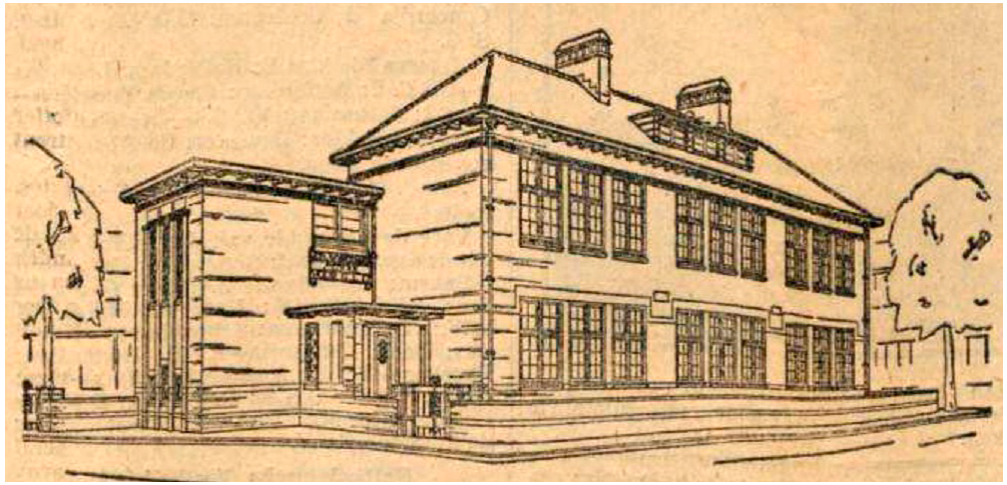

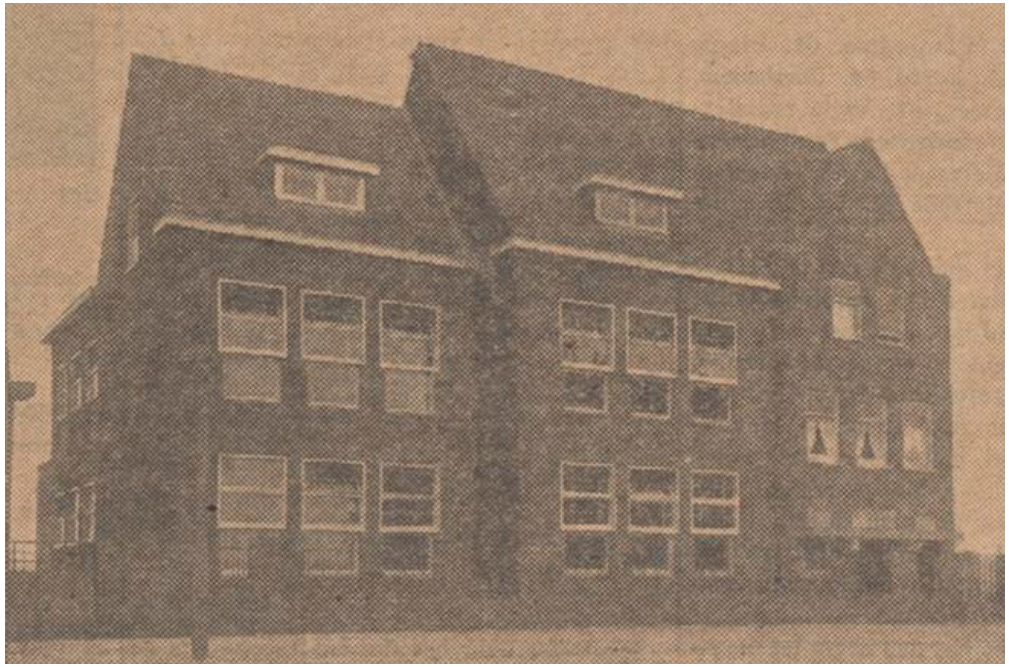

Gevelaanzichten van het scholencomplex aan de Kastanjedaal, ca. 1938. [SAR]

Gemeentearchitect A. van der Steur ontwierp aan de Kastanjedaal een markant gebouw voor twee scholen voor openbaar lager onderwijs (6 op de tekening). In bevleugelde woorden werd het ontwerp van Van der Steur beschreven door het Rotterdamsch Nieuwsblad. Het scholencomplex lag 'nog midden in het klei-vette bouwland'.[5] Het gebouw was opgezet als carré, met in het midden een speelplaats, vormgegeven als '... een stuk romantisch decoratieve architectuur met een vierkanten toren met lood afgedekt en eindigend in een schilderachtig spitsje. Vrijwel gesloten wandvlakken wisselen af met wanden van bijna enkel venster (...). Het kaalroode dak, in plaats van ook de gevels te beschermen tegen het regenwater (...) druipt af in goten, welke aan den binnenkant der muren blijven. (...) Er is van buiten, doch eveneens van binnen veel bouwkunstig vernuft aan deze scholengroep besteed en het is daardoor een ongetwijfeld fraai bouwwerk geworden.' Het grote gebouw telde twaalf leslokalen en een gymnastieklokaal, de hoge zolders bleven in eerste instantie leeg. De lokalen lagen aan de rustige zijstraten en het binnenterrein was aan de zijde van het spoor afgeschermd door een smalle lage vleugel met een doorgang en twee vestibules. De gevels aan het binnenplein waren wit gekeimd. Het voorterrein aan de zuid- en westzijde was omgeven door een laag muurtje, dat convergeerde naar de entree aan de Kastanjedaal.

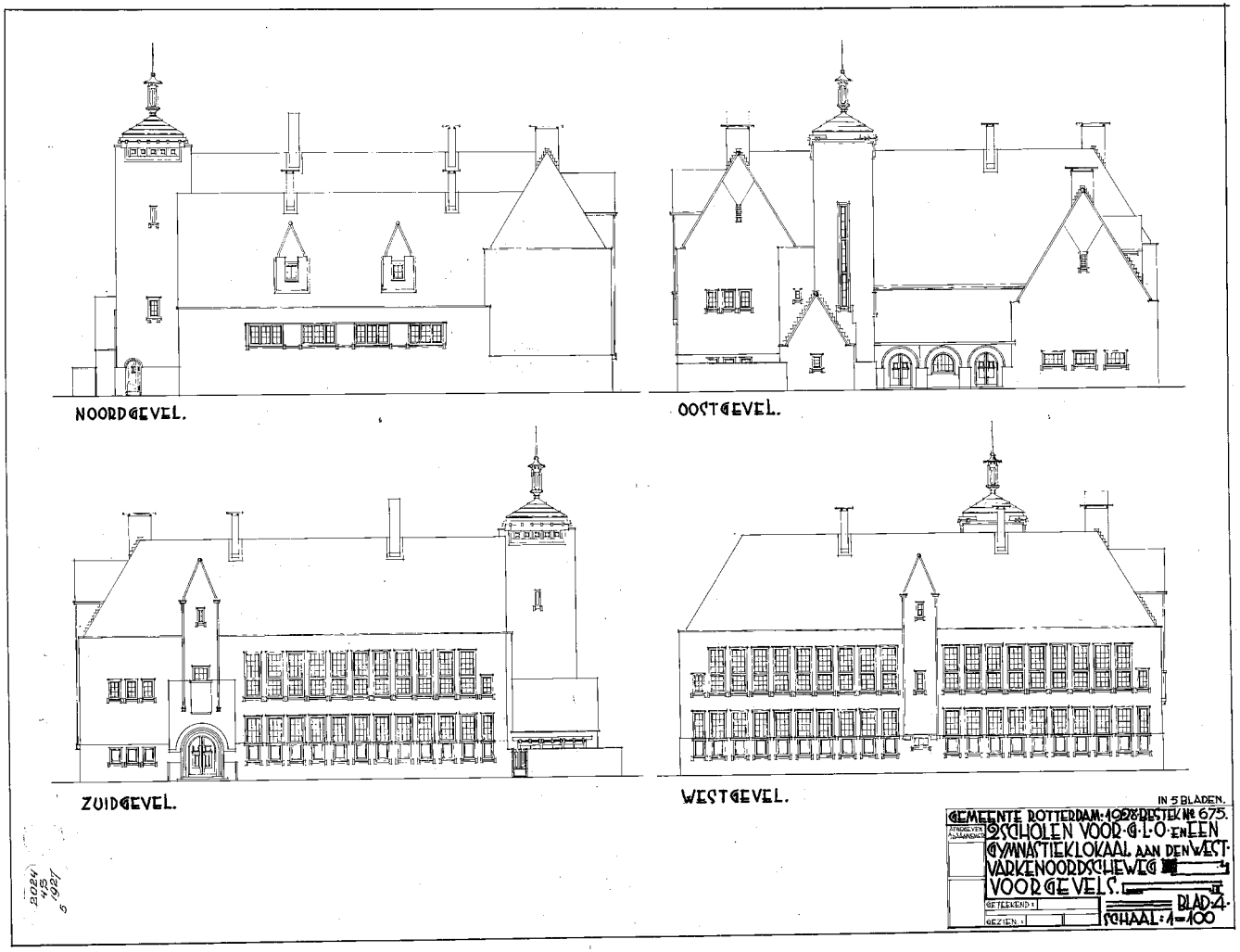

← Scholencomplex aan de Kastanjedaal naar ontwerp van A. van der Steur, 1929. [SAR]

↓ Binnenplaats van het scholencomplex met witgekeimde gevels, 1929. [SAR]

Stadionviaduct, met op de achtergrond de Kuip, 1942. [SAR]

De prent van Bezemer wordt afgesloten met het spiksplinternieuwe Stadionviaduct uit 1942. Hierover werden de voetbalmenigtes elk weekend naar de Kuip gevoerd en opende Rotterdam de deur (en de uitbreidingsmogelijkheden) naar de polders aan de andere kant van het spoor.

Op het moment dat Bezemer de tekening tekende, midden in de oorlog, stonden alleen aan de noordzijde van het scholencluster woningen. Hier werd in de jaren 30 het blok van de gereformeerde scholen en de katholieke meisjesscholen afgerond met een overhoekse, stedelijke wand van gestapelde woningen, met poortvormige entrees, dubbelhoge erkers en een doorlopende kap. Deze bebouwing paste volledig in het idioom van Zuid, waarbij de lange lijnen begeleid werden door hoge, boulevardachtige bebouwing, die het nieuwe stadsdeel stedelijke allure gaven en de achterliggende wijken afschermde.

↓ Stedenbouwkundige plan en tekeningen van één van de woningtypes in de driehoek Beukendaal, 1941. [*Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedenbouw*, 1941]

De bouw van de woonbuurt aan de andere kant van het scholen- en kerkencluster begon in 1941. In grote vaart bouwde de N.V. Vreewijk 578 woningen aan de oostzijde van de Beukendaal en ten zuiden van het Zuiderziekenhuis (samen complex 16), waarvan 240 in de driehoek Beukendaal. In verband met stijgende bouwkosten en grote woningnood in Rotterdam werd de oorspronkelijk geplande inhoud van 275 m3 per woning verkleind tot 224 m3, op aandringen van de regering. Het ontwerp kwam uiteraard van Granpré Molière, Verhagen en Kok. Zij schikten de woningen rond drie ruime binnenterreinen met gazons en bomen, bereikbaar vanuit de tuinen en via binnenpaden. Met subtiele knikken in de Clingendaal, de Kastanjedaal en de Elzendaal werd het bestaande weefsel aan elkaar geregen en werd voorkomen dat in de smalle driehoekige vorm van de buurt al te veel onhandige kavels zouden ontstaan. Net als in de Vaan waren er verschillende woningtypes, met twee of drie slaapkamers, een douche soms een inpandige schuur, een ruime overloop of lange gang en in sommige types een grote woonkamer die van voor- tot achtergevel reikte. Op de noordkop van de wijk, tegenover het broederklooster van de H. Kruisvindingskerk, kwamen vier woningen met een winkeltje op de begane grond, en in het midden, aan het kruispunt van de Clingendaal en de Eikendaal, eenzelfde hoekwinkeltje als in de Vaan.

Bouwen in oorlogstijd was niet gemakkelijk. In het jaarverslag uit 1941/1942 van de N.V. Vreewijk lezen we: 'Hoewel de voortgang van dezen bouw niet zoo snel is als in normale tijden, en vele moeilijkheden een oplossing hebben gevraagd, achten wij ons toch gelukkig te mogen verwachten dat deze woningen geheel zullen worden afgebouwd. De materialen, welke in den nieuwbouw worden gebruikt, zijn goed, uitgezond voor enkele onderdeelen, n.l. gas, electriciteit, loodgieterswerk en schilderswerk. In betere tijden zullen deze onderdeelen vervangen dienen te worden al naar gebleken wenschelijkheid. De belangrijkste materialen: steen - hout - cement - pannen zijn goed.'[6] Tijdens de bouw zag de N.V. zich bovendien genoodzaakt de uitvoering van aannemer N.V. Robex over te dragen aan de Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid, om een 'regelmatiger voortuitgang' mogelijk te maken. Na enige moeite mocht de N.V. Vreewijk van de Gemeentelijke Huisvestingscommissie wel blijven selecteren op bewoners 'welke blijk gaven van goed gezinsleven, werkkracht, werkgeschiktheid (...), dus goede, mooie gezinnen' die pasten bij het bevolkingskarakter en het streven van Vreewijk.

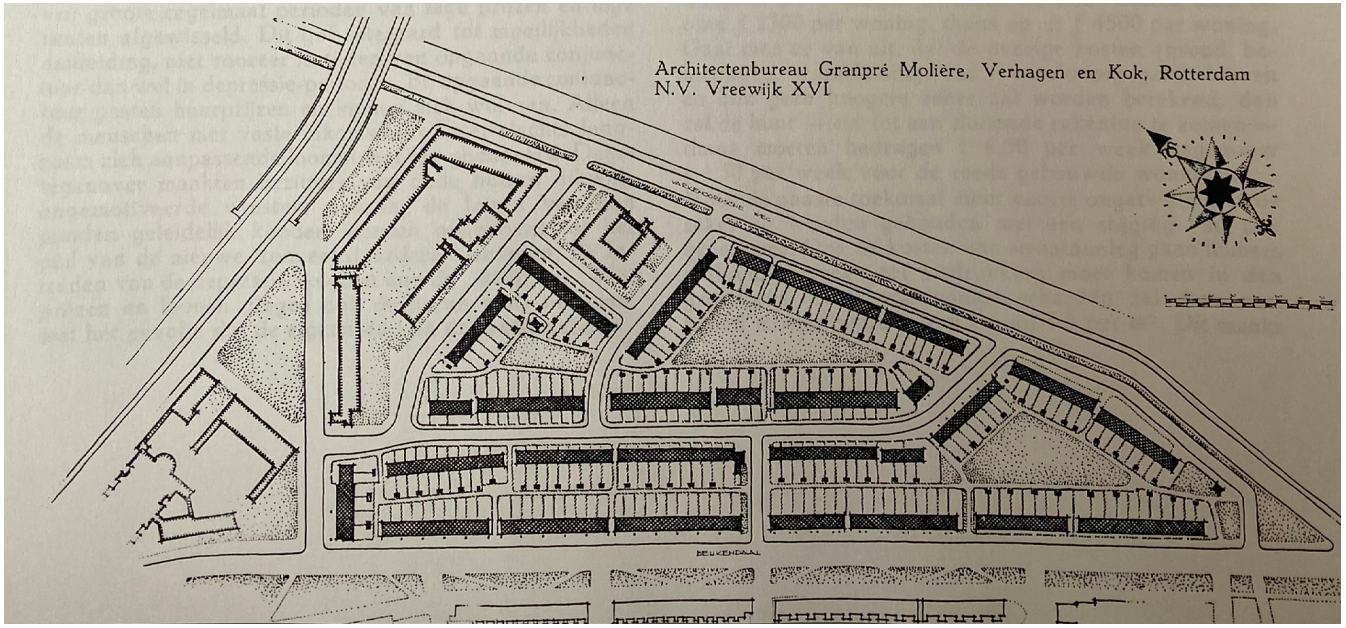

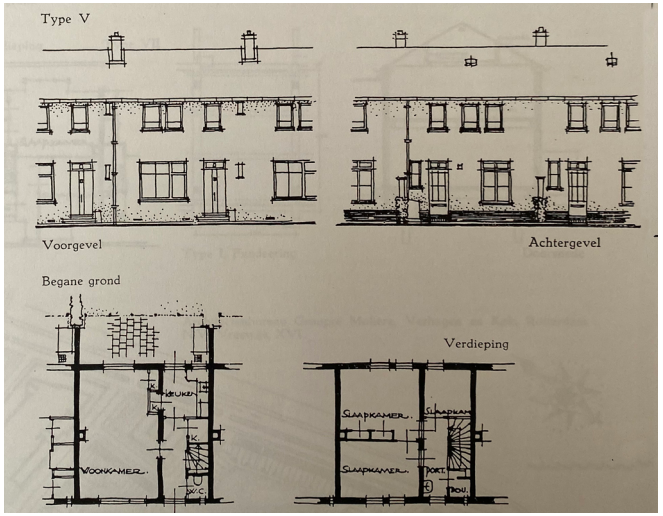

↓ De H. Kruisvindingkerk en het broederklooster in verder nog onbebouwd gebied, 1929. [SAR]

↓ Beukendaal vanaf de kruizing met de Molenvliet, 1955. [SAR]

↓ Clingendaal, 1964. [A. Noordhoek, via pinterest.com]

Vroeger en nu foto's Beukendaal en Clingendaal

Beukendaal vanaf de Groene Zoom, 1951. De huizen rechts liggen binnen het onderzoeksgebied

↓ Uitgebreide woningen aan de West-Varkenoordseweg, gezien vanaf het binnengebied.
↓↓ Nieuwbouw uit de stadsvernieuwingsperiode aan de Beukendaal.
↘ Nieuwbouw uit de stadsvernieuwingsperiode aan de Kastanjedaal.
↘↘ Het West-Varkenoordsepark vanaf de Colosseumweg, met op de achtergrond de woningen van de driehoek Beukendaal

Ook in de driehoek Beukendaal heeft stadsvernieuwing plaatsgevonden. De meeste blokken zijn uitgebouwd aan de achterzijde, afgewerkt met trespaplaten en houten planken. De woningen aan de Beukendaal 10-74 en Kastanjedaal 2-16 zijn afgebroken en opnieuw gebouwd, iets hoger en dieper maar met dezelfde architectonische opzet als de bestaande bebouwing. Onderdeel van het proces van stadsvernieuwing in Rotterdam was ook het vergroten van het areaal aan openbare ruimte en het verbeteren van de groen- en verblijfskwaliteit in de buitenruimte. Zo lukte het om het rangeerterrein bij stadion Feyenoord, waar treinen met explosieven en gevaarlijke stoffen stonden, in te richten als het West-Varkenoordse park (ontwerp Gerrit Smienk en Hubert de Boer), dat onder het Stadionviaduct doorliep en nog steeds een aangename groene buffer vormt tussen het spoor en de woonbuurt.

1. De reeks van buitenruimtes: het bomenplein aan de Dalweg, de drie binnengebieden en de (nu versteende) plantsoentjes aan de zuidrand.

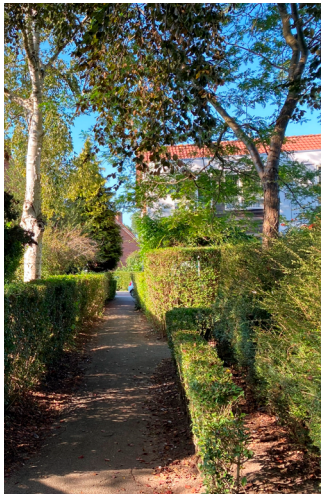

2. De hagen, straatbomen en doorsteekpaden

3. Het scholencomplex van A. van der Steur aan de Kastanjedaal.

4. Het ensemble van de H. Kruisvindingkerk, incl. de meisjesscholen aan de overkant van de Dalweg.

5. De scholen aan de Elzendaal, de winkelpandjes aan de Dalweg, het hoekwinkeltje aan de Eikendaal en de vooroorlogse hoek aan de West-Varkenoordseweg.

6. Het Stadionviaduct en het Varkenoordse Park

1. De geasfalteerde en verharde entreeruimtes van de Beukendaal (Breeplein en kruising Beukendaal-Molenvliet)

2. De (groene) verbinding tussen de noord- en zuidzijde van het West-Varkenoordse Park ter hoogte van het Stadionviaduct

3. Het behouden van de luwte van de binnengebieden.

4. De afgesneden route en het niet-passende hekwerk langs het West-Varkenoordsepark, aan de achterzijde van de school aan de Kastanjedaal.

5. Schuttingen (met name aan de buitenzijde van de bouwblokken), die de kenmerkende heggenstructuur onderbreken.

Waarderingskaart

Legenda

OBJECTEN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalende complexen
- Beeldondersteunende complexen
- Structurende rooilijnen en wanden (randen en binnenwerk)

ENSEMBLES

- Architectonische en stedenbouwkundige ensembles
- Ensemble A: Katholieke kerken en scholen van H.P.J. de Vries
- Ensemble B: Gereformeerde scholen aan de Elzendaal
- Ensemble C: Scholencomplex A. van der Steur aan de Kastanjedaal
- Ensemble D: tuindorpbebouwing Vreewijk 16

STRUCTUREN

- Historische route
- Historische dijk
- Ontworpen route
- Stadionviaduct
- Binnenpaden
- Waardevolle (school)pleinen
- Waardevolle parken en plantsoenen
- Sequentie van groene ruimtes in de buurt
  - A. Bomenplein Dalweg
  - B. Binnengebieden
  - C. Groene ruimte Beukendaal-Molenvliet
- Bomen
- Knooppunt
- Karakteristieke plekken

FRICTIES

- Structuurverstorende bebouwing

Waarden op structuurniveau

Complex van Vreewijk

De stedenbouwkundige en architectonische opzet van Vreewijk hoort bij Zuid in het geheel en Vreewijk in het bijzonder. In de wijk komen de verschillende opvattingen die Zuid hebben gevormd samen: hoge, stedelijke wanden langs de lange lijnen van de stad (Breeweg), scholen en kerken als bijzondere ankerpunten en de opzet en bebouwingstypologie van het tuindorp Vreewijk. Kenmerkend voor het tuindorp zijn de sterke architectonische eenheid en herhaling, de verschillende woningtypes, de (hoek)winkeltjes, de nuances in de profielinrichting en de knikken in de straat die de zichtlijnen verkorten en de buurt een intieme en kleinschalige sfeer geven.

Sequentie van groene ruimte

Ondanks het beperkte budget wisten de ontwerpers een aantal groene ruimtes in de luwten van de wijk in te passen. Van belang zijn het bomenplein aan de Dalweg, de drie verscholen binnengebieden met publieke buitenruimte en de (nu deels versteende) plantsoentjes aan de zuidrand. De groengebieden werden verboden via binnenpaden langs de boomrijke achtertuinen en heggen. In belangrijke mate bepaalt deze groenstructuur het karakter en kwaliteit van deze buurt.

Structurerende rooilijnen en straatwanden langs historische en ontworpen routes en pleinen

Op de waarderingskaart zijn een aantal rooilijnen en wanden aangemerkt als structurerend. Het gaat hier om de wanden die de Breeweg begrenzen en het karakter van deze stedenbouwkundige structuur bepalen. Niet alleen de situering en hoogte zijn waardevol, ook de architectonische uitwerking, aansluitend op de sfeer van de aangrenzende openbare ruimte. De Beukendaal is een secundaire route, hier is de sfeer van Vreewijk beleefbaar door de groene inrichting van het profiel en de tuindorpbebouwing aan weerszijden.

Pre-stedelijke structuren

Ook de de lange historische lijnen zijn van waarde. In dit gebied is dat een oude polderroute die tot stedelijk weefsel is verstold, de Groene Dijk van West-IJsselmonde naar IJsselmonde.

Knooppunten en karakteristieke plekken

Tenslotte zijn in de kaart een aantal knooppunten en bijzondere plekken aangegeven. De knooppunten zijn de plekken waar grotere structuren en/of sferen van Zuid samenkomen. De karakteristieke plekken zijn beeldbepalende locaties in de buurt, waar verschillende tijdslagen samenkomen, een sterke samenhang tussen de architectuur, stedenbouw en groen is en het karakter van de buurt het sterkst tot zijn recht komt.

Waarden op ensembleniveau

A. Katholieke kerk, klooster en scholen

Alle gebouwen in het katholieke cluster rondom de H. Kruisvindingkerk zijn in sterke onderlinge samenhang ontworpen door architect H.P.J. de Vries. Van belang zijn de wijze waarop de gebouwen aan elkaar zijn geschakeld (rond het binnenterein en aan het bomenplein van de Dalweg), de samenhang in vormgeving, de positie in de ruimte (met een flinke marge) en de ruimtelijke relatie tussen kloosterhof/schoolplein en gebouw.

B. Gereformeerde scholen aan de Elzendaal

De twee scholen hadden oorspronkelijk een sterke functionele samenhang, die, ondanks de verschillende architecten en afwijkende kleurenpaletten) architectonische tot uitdrukking komt door de volume-opbouw, de verspringende kap en de wijze waarop de scholen aan de straat staan.

C. Scholencomplex aan de Kastanjedaal

Van belang is de wijze waarop de school vrij in de ruimte staat (met een flinke marge), de ruimtelijke relatie tussen school en schoolplein en de wijze waarop de overgang tussen de openbare ruimte en de school is vormgegeven, aan de hand van de voortuinen omzoomd met lage, naar de entree convergerende tuinmuurtjes.

De tuindorpbebouwing vormt een herkenbaar ensemble. Van belang zijn de kenmerkende maat en schaal van de woningen (tweelaags met doorlopende kap), het ritme van de korte blokken (2-12 woningen), de ligging aan de groene binnengebieden en de voortuinen met heggen. De stadsvernieuwingsblokken zijn hier zorgvuldig ingepast en bouwen voort op de kenmerkende schaal en architectuur van het tuindorp.

Waarden op objectniveau

Gemeentelijke monumenten

De gemeentelijke monumenten zijn de historische topstukken van de wijk en verankeren de buurt in de karakteristieke stedenbouw van Zuid. In de omgeving van de Beukendaal ligt één monument:

- De H. Kruisvindingkerk en het aangrenzende broederklooster aan de Beukendaal.

Beeldbepalende complexen

De beeldbepalende panden zijn van waarde voor de geschiedenis en het ruimtelijk beeld van het onderzochte gebied. Ze vertellen het verhaal van de buurt en van Zuid in het geheel. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering en inbedding, de architectonische en typologische uitwerking, de volumegeleding en de uitstraling van de materialisatie (veelal baksteen en dakpannen). In driehoek Beukendaal zijn dit:

- Het scholencomplex van A. van der Steur aan de Kastanjedaal, vanwege de monumentaliteit van het complex (ligging en vormgeving), de positie als anker in de stad, de plastische volume-opbouw en het afwisselende daklandschap, de zorgvuldige gevelindeling en detaillering en de mee-ontworpen buitenruimte.
- De twee schoolgebouwen en het zusterhuis, als onderdeel van het H. Kruisvindingscomplex, vanwege de onderlinge samenhang en de positie als anker in de stad, met de karakteristieke, sobere vormgeving, het hoge, oranje zadeldak en de raampartijen.
- De gereformeerde scholen aan de Elzendaal. De sobere panden zijn ankerpunten in de buurt, met karakteristieke volume- en gevelgeleding, bakstenen gevels en pannendaken.
- De karakteristieke verbijzonderingen in de tuindorpbebouwing, namelijk de winkelpanden aan de Dalweg en het hoekwinkeltje aan de Clingendaal.
- De karakteristieke panden uit de jaren dertig aan de Dalweg en de West-Varkenoordseweg, die de voor Zuid zo kenmerkende hoge, stedelijk wand langs de ontworpen routes van de stad vormen. Van belang is de opzet van het blok, met hoge kap, de gevelindeling, de erkers en de gebogen entreepoorten met tegelornamenten aan weerszijden.

Beeldondersteunende complexen

De beeldondersteunende panden en complexen zijn karakteristiek voor de buurt: ze dragen bij aan het karakter en de beleving van het onderzoeksgebied. Van belang zijn de stedenbouwkundige positionering, de maat en schaal en de typologische uitwerking. In de driehoek Beukendaal zijn dit:

- De oorspronkelijke woningblokken van het tuindorp Vreewijk. Van belang zijn de maat en schaal van de blokken, de simpele volumegeleding en de tuindorpuitstraling.

Fricties

In dit gebied is geen structuurverstorende bebouwing aanwezig. Er zijn wel een aantal ruimtelijke aandachtspunten, zie p. 64.

Eindnoten, afkortingen en bronnen

1 (Van Ravesteijn, ‘Brieven uit Rotterdam (vervolg en slot)’, De Bouwwereld 8 (1918) 9, p. 75)
2 P. van Agteren en M. Potters, 'De Jagerslaan; met een bloempotkapsel speelde de jeugd op de grasvelden', AD Rotterdam, 23-08-2019.
3 J. Verheul dzn., 'Oude boerderijen aan den Dordtsestraatweg te Rotterdam', Rotterdamsch Jaarboekje 1932, p. 66.
4 'Toelichting op 26e jaarverslag N.V. Maaschappij voor Volkshuisvesting Vreewijk Rotterdam. Betreffende het boekjaar 1941/1942. SAR, toegang 160, inv. nr. 609.
5 'Gemeentelijke scholenbouw aan de West Varkenoordscheweg', Rotterdamsch Nieuwsblad, 21-09-1928.
6 'Toelichting op 26e jaarverslag N.V. Maaschappij voor Volkshuisvesting Vreewijk Rotterdam. Betreffende het boekjaar 1941/1942. SAR, toegang 160, inv. nr. 609.

Afkortingen

NIMH Nederlands Instituut voor Militaire Historie
SAR Stadsarchief Rotterdam

Bronnen (eigen publicaties)

M. Steenhuis, Stedenbouw in het landschap. Pieter Verhagen (1882-1950), proefschrift, Rotterdam 2007.
SteenhuisMeurs, Rotterdam-Zuid, koepelverhaal van cultuurhistorische verkenningen van Afrikaanderwijk, Bloemhof, Carnisse, Hillesluis, Oud-Charlois en de Tarwewijk, Rotterdam 2016-1018.

Geraadpleegde websites

delpher.nl
topotijdreis.nl

Geraadpleegde archieven

Stadsarchief Rotterdam
45-01 Archief van de Familie Van der Mandele
160 Archieven van de Familie Dutilh
294 Archief voor de Commissie voor de Plaatselijke Werken en de Dienst Gemeentewerken
839 Archief van de Projectgroep Stadsvernieuwing Vreewijk te Rotterdam
1317 Archief van de Woningbouwvereniging Vreewijk-Lombardijen (vh N.V. Eerste Rotterdamsch Tuindorp, N.V. Mij. voor Volkshuisvesting Vreewijk, Woningstichting Lombardijen)

Colofon

Dit onderzoek werd uitgevoerd door SteenhuisMeurs in opdracht van Gemeente Rotterdam.

Projectteam SteenhuisMeurs:
Dr. Marinke Steenhuis, Vita Teunissen MSc MA

SteenhuisMeurs BV, Paterswolde
Hoofdweg 255 9765 CH Paterswolde
050 3080100
www.steenhuismeurs.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SteenhuisMeurs. Let op: Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Wij zijn niet aansprakelijk voor schade die voortkomt uit het ongeoorloofd gebruik van het beeldmateriaal in deze uitgave.

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot het beeldmateriaal in dit rapport te achterhalen. Als u denkt dat uw materiaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact met ons op.

© SteenhuisMeurs BV, Paterswolde

© SteenhuisMeurs, januari 2022